

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Andra kammaren.

Nr 17.

Fredagen den 12 mars.

Kl. 3.30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 5 och den 6 innevarande mars.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Ledamoten av andra kammaren, kyrkoherden teol. doktor Per Pehrsson, som lider av tarmsjukdom och härför undergått operation å min klinik, är tills vidare oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet.

Han kan beräknas vara tillfrisknad igen den 22 innevarande mars, vilket jag härmed på heder och samvete intygar.

Stockholm den 12 mars 1926.

Karl Otto Larsson,
leg. läkare.

§ 3.

Föredrogos var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och remitterades därvid

till bevillningsutskottet motionen nr 407 av herr *Nylander*;

till behandling av lagutskott motionerna:

nr 408 av herr *Lindley m. fl.*;

nr 409 av herr *Magnusson* i Tumhult;

nr 410 av herrar *Forssell* och *Pehrsson* i Göteborg;

nr 411 av herr *Persson* i Falla *m. fl.*; och

nr 412 av herr *Holmström* i Gävle; samt

till bankoutskottet motionen nr 413 av herr *Bengtsson* i Norup.

§ 4.

Vidare föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 16 och 17 samt statsutskottets utlåtanden nr 47—53.

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets memorial, nr 54, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till fonden för räntefria studielån blev den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkänd.

§ 6.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo bordlagda andra lagutskottets utlåtanden nr 10—13.

§ 7.

Avgåvos två motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 204, angående anordnande av en statsunderstödd frivillig försäkring mot smittsamma husdjurssjukdomar m. m., nämligen:

nr 414 av herrar *Heiding* och *Hammarlund*; samt

nr 415 av herr *Månsson* i Erlandsro m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 8.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om statsdepartementen; och

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 28 januari 1921 om kommandomål.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, nr 25, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen angående försäljning av pilsnerdricka;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster;

nr 16, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av rätt för kvinnor att söka och innehava klockarbefattning;

nr 17, i anledning av väckt motion angående avskaffande av nu föreskrivna val för tillsättning av komminister- och kapellpredikantstjänster;

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 4 § handelsbalken; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående nedbringande av läkemedelsprisen.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Björkman</i>	under	4	dagar	fr. o. m.	den	15	mars,
› <i>Jonsson</i>	›	3	›	›	›	13	› och
› <i>Magnusson</i> i Skövde	›	4	›	›	›	13	› .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.47 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 13 mars.

Kl. 11 f. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Föredrogos var för sig och remitterades till jordbruksutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 414 av herrar *Heiding* och *Hammarlund* samt nr 415 av herr *Månsson* i Erlandsro *m. fl.*

§ 2.

Vidare föredrogos, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 25, första lagutskottets utlåtanden nr 15—18 och andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 3.

§ 3.

Härefter föredrogs bevillningsutskottets memorial, nr 24, angående särskild ersättning åt en tjänsteman hos bevillningsutskottet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 1, i anledning av motion angående åvägabringandet av mera effektiva säkerhetsanordningar vid järnvägsövergångar å landsväg anförde:

Herr **Johanson** i Hallagården: Herr förste vice talman! Tredje tillfälliga utskottet har här avslagit en av mig väckt motion angående åvägabringande av mera effektiva säkerhetsåtgärder vid järnvägsövergångar å landsväg under motivering, att redan nu finnas bestämmelser, som ge tillräcklig garanti härför. Utskottet hänvisar till att man kan göra framställning till vederbörande länsstyrelser angående önskvärda säkerhetsanordningar, och att det ankommer på dessa samt järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, huruvida ett bättre skydd för den vägfarande allmänheten vid järnvägsövergångar å landsväg behöves eller ej. Emellertid har ju förekommit många olyckshändelser, som visa till fullo, att man icke fullt beaktar detta krav. Jag har därför tillåtit mig väcka riksdagens uppmärksamhet på denna fråga. Lokmännen själva kräva också effektivt skydd, men anse, att bommarna böra slopas för ett bättre system. Jag tillåter mig att citera ur en tidning vad de säga: »De allt oftare förekommande påkörningarna av folk och bilar vid vägövergångarna borde pressa fram andra anordningar än de halva säkerhetsåtgärder, som vägbommarna nu utgöra. Inte minst lokpersonalen har skäl att önska detta. Ty allt som oftast råka de oförskyllt ut för åtal i samband med dylika olyckshändelser.» Och så fortsätta de sedan: »Bäst vore därför, att anordningar vidtagas, så att allmänheten bestämt får veta vad den har att rätta sig efter.

*Ang.
säkerhets-
anordningar
vid järnvägs-
övergångar.*

Ang.
säkerhets-
anordningar
vid järnvägs-
övergångar.
(Forts.)

Enklast synes det förbundet vara att slopa bommarna, och att de vägfarande på ett effektivt sätt bli varskodda om att de ha att passera en järnväg. Vidare böra övergångarna läggas så, att fri utsikt åt båda hållen längs linjen förefinnes. Då få de vägfarande lita på sig själva och den dumdristige, som då utan att se sig för ger sig in på järnvägen, får stå sitt eget kast.»

Skola nu dessa synpunkter, som lokmännen således anför, bli avgörande och det skydd, som vägbommarna dock utgöra, tagas bort, komma helt säkert riskerna för allmänheten att bli mycket större. Jag menar nu, att å sådana övergångar, där särskilt stora risker föreligga för allmänheten, där böra bommarna eller grindarna vara kvar eller uppsättas. Kostnaderna härför böra icke vara det avgörande, då det gäller att se till att de vägfarande ej skola bli utsatta för stora risker. Som frågan emellertid nu ligger till, skall jag dock nöja mig med en förhoppning om att vederbörande myndigheter på allvar ägna sin uppmärksamhet åt saken.

I svensk författningssamling nr 318/1924, föreskrives, att grindar böra användas vid starkt trafikerade vägkorsningar. Jag skulle vilja ifrågasätta, hurvida man icke borde ändra denna föreskrift till att grindar *skola* användas istället för *böra* användas, men då frågan nu ligger till så, att allmänheten kan hänvända sig till länsstyrelserna, skall jag ej yrka bifall till motionen utan i stället vädja till vederbörande myndigheter, som ha att tillse, att föreskrifter i av mig berörda fall följas, att dessa också måste göra detta samt beakta allmänhetens och de vägfarandes krav.

Herr Lagerkwist: Då motionären icke gjort någon hemställan beträffande utlåtet, skall jag tillåta mig att yrka bifall till utskottets hemställan. Emellertid skulle jag vilja säga, att utskottet icke haft anledning att komma in på frågan om någon förändring i nu gällande bestämmelser på detta område, närmast med hänsyn till de synnerligen detaljerade bestämmelser, som redan finnas, därvid hänsyn tagits till trafikens olika omfattning och till olika slagen av vägar. Det är också min bestämda uppfattning, att de anordningar, som för närvarande äro föreskrivna, och även de anordningar, som komma att tillämpas i den mån, författningarna utbyggas, bli tillfredsställande för ändamålet. Brister det på den ena eller andra punkten i det nuvarande systemet, finns ju den utvägen för vederbörande att gå in till länsstyrelsen med en hemställan om ändring. Alltså ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.

Till avgörande företogs härpå konstitutionsutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av väckta motioner om ändring av 21 § regeringsformen.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagen väckta motioner, avseende ändring av 21 § regeringsformen, nämligen:

nr 218 inom första kammaren av herr *Luterkort*, som hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter verkställd utredning för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av 21 § regeringsformen, att den granskning av förslag till stiftande, upphävande, ändring eller förklaring av vissa lagar och författningar, som ankomme på lagrådet, icke måtte omfatta lagarnas eller författningarnas allmänna politiska grunder; samt

nr 350 inom andra kammaren av herrar *Haglund* och *Englund*, vilka föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl.

Maj:t måtte utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av regeringsformen § 21, att det tydligt framginge, att lagrådets granskning av till detsamma remitterade lagförslag endast vore avsedd att väsentligen vara av formell och lagteknisk natur.

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid följande reservationer:

av herrar *Engberg, Gustav W. Hansson, Sävström, Andersson* i Igelboda, *Karlsson* i Vadstena och *Fast*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av regeringsformens § 21, att det tydligt framginge, att lagrådets granskning av till detsamma remitterade lagförslag vore avsedd att vara av juridisk och lagteknisk natur;

av herr *Thulin*; samt

av herr *Larsén*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Engberg: Herr förste vice talmannen! Det ärende, som här föreligger till kammarens beprövande, har förut varit underställt riksdagen. Det är visserligen sant, att den hemställan, som göres i årets motioner, icke är densamma, som gjordes i de motioner, som från herr Lindhagens sida vid upprepade tillfällen väckts beträffande lagrådet. Herr Lindhagen har vid föregående tillfällen motionerat om lagrådets avskaffande. De motioner, som nu här föreligga, taga i stället sikte på att söka åstadkomma en förnuftigare begränsning av lagrådets verksamhetsområde, och i dessa motioner har därför gjorts en hemställan om att man skulle i 21 § regeringsformen inskriva sådana bestämmelser, som gjorde det klart och tydligt, var lagrådet hade gränsen för sin befogenhet.

Vid 1924 års behandling av detta ärende fogade socialdemokraterna i konstitutionsutskottet en reservation till betänkandet, i vilken de pekade på att, trots det att de icke kunde gå med på herr Lindhagens förslag, i alla fall förelågo goda skäl för att taga under övervägande en sådan inskränkning av rådets verksamhet, att granskningen skulle vara väsentligen juridisk och lagteknisk samt icke syssla med frågans, såsom det hette, materiella d. v. s. politiska sida. Det var en skillnad då mellan utskottsmajoriteten och reservationen, som gällde utformningen av motiveringen för det avslagsyrkande, i vilket båda parternas yrkanden utmynnade. Emellertid ha årets motionärer slagit in på en annan väg. Den tanke, som herr Lindhagen förde fram om att helt avskaffa lagrådet, ja, den tanken är mig veterligen icke upptagen från något håll, utan nu har man, i anknytning till vad reservanterna i 1924 års konstitutionsutskott uttalade, pekat på en riktigare och rimligare väg att åstadkomma sådan förändring i 21 § regeringsformen, att det icke längre skulle behöva råda någon tvekan om inom vilka gränslinjer lagrådet hade att hålla sig.

När lagrådet inrättades, utgjorde det ju väsentligen en delegation av högsta domstolen, med den skillnaden, att en representant där också skulle finnas från regeringsrätten, och att det i särskilda fall var möjligt för rådet att inkalla en sakkunnig expert på det område, som förelåg till behandling. Jag måste emellertid säga, att den uppfattning, varåt man från utskottsmajoritetens sida givit uttryck, när man förutsätter såsom självklart vid lagrådets inrättande, att utgångspunkten skulle vara den, att rådet också skulle syssla med den politiska prövningen av ärendena, den uppfattningen är enligt mitt sätt

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

att se i grunden felaktig. Det hette, att det skulle ha till uppgift att bevara konsekvens och enhet i lagstiftningen, och det tillades, att det också skulle bevara vad som vore värdefullt i redan bestående lagar. Ja, allt detta är riktigt, men huru man kan taga detta till intäkt för den uppfattningen, att lagrådet skulle ha att ge det politiska svaret på olika spörsmål, vilket det borde tillkomma statsmakterna att ge, och icke lagrådet, det kan jag icke förstå. Jag tar ett exempel. När år 1919 spörsmålet om 8-timmarslagen remitterades till lagrådet för yttrande, fann man till sin förvåning, huru från lagrådets sida granskningen så utförts, att lagrådet givit sig in på allehanda spekulationer angående den nationalekonomiska otillbörligheten av att genomföra en sådan lag, angående verkningarna på näringslivet i det hela, angående inflytandet på skattebördan o. s. v. Ja, hade lagrådet i stället för att vara en laggranskande institution varit, låt mig säga, ett slags närings-sakkunnigt utskott, en slags nationalekonomisk instans, skulle man mycket väl förstått, att dylika granskningssynpunkter framträtt. Jag behöver i själva verket icke fästa uppmärksamheten därför, att i samma mån som lagrådet i stället för att stanna vid den juridiska och lagtekniska granskningen ger sig in på att besvara frågan, huruvida en lagstiftning över huvud bör komma till stånd, då ger det sig ut på en politisk väg, en väg, där det icke bör vandra. Antag, att ett förslag förelägges riksdagen om en förbudslag, sedan förslaget av regeringen förut i vederbörlig ordning remitterats till lagrådet, och att lagrådet jämte det att det granskar denna lagtext ger sig in på spörsmålet, huruvida det svenska folket bör genomföra en sådan lag eller icke, och jag är övertygad om att det skulle på många håll väcka stor tveksamhet, huruvida det var den frågan, man ville ha besvarad, när ärendet remitterades till lagrådet. Eller om här väcktes ett förslag från något håll att införa bestämmelser för arbetsfredens upprätthållande genom att t. ex. stadga strejkförbud o. dyl. och lagrådet gäve sig in på en behandling av frågan och förklarade, att det ur politiska synpunkter o. dyl. vore olämpligt att vidtaga något sådant, så tror jag, att man på högerhåll, där man nu varit med om att ge sitt stöd åt konstitutionsutskottets hemställan, skulle draga öronen åt sig och säga, att det var väl ändå icke ett svar av dylik art, som man utbett sig från lagrådets sida.

Redan 1924 års konstitutionsutskotts reservanter erkände och erkänna fortfarande, att det finns grännsfall, där det kanske är svårt att draga upp klara linjer mellan en granskning, som är juridisk och lagteknisk, och en granskning, som också har att pröva den, såsom det hette, materiella tillbörligheten. Men, mina herrar, vad mena vi då med en juridisk granskning? Jo, väsentligen vad som uttrycktes i departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet, då lagrådet skapades, nämligen en sådan granskning, som prövar, huruvida och i vad mån ett framlagt lagförslag med hänsyn till sina juridiska principer står i överensstämmelse med de juridiska principer, som gäller för lagstiftningen i övrigt. Det är alltså en granskning, som söker upprätthålla, såsom det heter, enhet och konsekvens i lagstiftningen. Ifrån den synpunkten är det ju självklart, att lagrådet har icke blott en rätt utan en plikt att granska varje framlagt lagförslag, och ge besked på den frågan, huruvida lagen är sådan, att den passar in i det gällande rättssystemet och motsägelselfritt så mycket som möjligt kan infogas i detta, så att man icke på ett område får juridiska principer, som man neugar på andra områden. Det är den juridiska granskningen. Det är denna granskning jämte den lagtekniska, som består i att pröva de olika delarna av förslagen i deras inbördes sammanhang och utformning, som alldeles uppenbart är avsedd att vara lagrådets, som således icke bör ge sig in på de politiska frågorna. I samma mån som lagrådet träder ut på det politiska torget och där i likhet med partierna börjar avge sitt svar efter partipolitiska recept, kunna herrarna vara övertygade om att den respekt,

som lagrådet såsom en delegation av högsta domstolen borde åtnjuta, ja, den respekten blir bedrövligt skamfilad och underminerad. Ty märker allmänheten, att en delegation av högsta domstolen prövar ett ärende icke ur juridiska och lagtekniska synpunkter utan anlägger politiska synpunkter, faller också en skugga av misstanke över högsta domstolen i dess helhet. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att det icke ur någon synpunkt kan vara likgiltigt, att dylika misstankar hållas fjärran. Det kan icke vara likgiltigt, därför att, vilken uppfattning vi än ha inom det politiska livet, därom böra vi dock alla vara ense, att det högsta rättsväsendet, den högsta domstolen, vare sig högsta domstolen själv eller en delegation av densamma, i sitt bedömande bör hålla sig utanför de partipolitiska synpunkterna.

Nu har man på utskottsmajoritetens sida sökt finna ett stöd för sin uppfattning därutinnan i bestämmelsen om möjlighet för lagrådet att inkalla en expert för en viss frågas behandling, och då har man sagt: Där ser ni, att det var ändå icke fråga om blott en juridisk granskning. Ja, det skälet är ovanligt klent och ovanligt svagt. Ty vad en expert har att lämna besked om är de sakliga förhållandena på området ifråga, så att lagrådet uti sin granskning kan pröva sambandet mellan den skrud, i vilken ett lagförslag framträder, och det innehåll, som skall finnas under skruden. Det lär väl ändå icke vara meningen från utskottsmajoritetens sida att påstå, att det skulle behöva ges ett politiskt svar, för att en dylik granskning skulle förekomma.

Ja, från dessa synpunkter, herr förste vice talman, är det, som vi reserverar inom konstitutionsutskottet utgått i vår reservation, och jag ber att med dessa ord få hemställa om bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Törnkvist* i Karlskrona, *Eriksson* i Grängesberg och *Söderberg*.

Herr Björkman: Herr talman! Frågan om lagrådet har ju här diskuterats många gånger, och om det endast vore herr Engberg och jag, som skulle tala om saken, behövde vi icke säga många ord åt varandra. Då det emellertid är åtskilliga, som icke varit med om den diskussion, som fördes år 1924, då frågan sista gången var uppe i kammaren, kan det kanske vara på sin plats att i hela dess vidd försöka lägga upp denna fråga om lagrådet.

Herr Engberg sade, att det var en felaktig utgångspunkt att anse det vara klart, att lagrådet hade att yttra sig även i den materiella frågan. Jag vill därvidlag som utgångspunkt nämna, att hela det arbete, som högsta domstolen utförde, innan lagrådet kom till, var lagt på både den formella och den materiella bogen. I det yttrande, som högsta domstolen avgav, när lagrådet tillkom, finns ett alldeles utomordentligt vittnesbörd om huru i högsta domstolen just vikten och betydelsen av den materiella prövningen uppfattats. Jag vill också erinra om hurusom justitieministern — det var den som ordförande i lagutskottet kände herr Petersson i Lidköping — klarlade begreppen och direkt sade ifrån, att det gällde att även få en materiell prövning och en sådan har också lagrådet, följande högsta domstolens bästa traditioner, vid laggranskningarna företagit. Väl har det varit så, att under en tid av högsta domstolens granskning beredningarna efter moget övervägande kommit med så högt kvalificerade lagförslag och utfört granskning kan man säga med högsta domstolens egna ögon, att det för högsta domstolen icke var mycket att säga i sak, men detta motsäger icke, att när lagrådet kom till och fick utföra sitt arbete under brådskande lagstiftningstider, lagrådet också ofta ansett sig böra komma med mera ingående, på sak syftande utlåtanden.

Det har nu framhållits, att man borde vidtaga vissa ändringar i avseende å

*Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

bedömandenas vidd. Den ena motionen vill, att lagrådet skall hålla sig ifrån den politiska granskningen, och den andra motionen, att lagrådet bara skall granska formellt och lagtekniskt. Reservanterna gå in för att man skall säga, att prövningen av lagarnas materiella och politiska tillbörlighet skall förbehållas den lagstiftande makten. Emellertid äro reservanterna själva, liksom även deras talesman nyss, ense om att avgränsningens konst här är synnerligen svår. Man svävar också i reservationen på målet i denna punkt, då man säger, att »även om gränsen för en dylik prövning i vissa fall kan vara svårbestämd, torde likväl starka skäl tala för att en sammanblandning av juridiska och politiska synpunkter i möjligaste mån undvikas».

Reservanterna säga, att granskningen skall vara lagteknisk och gälla upprätthållandet av enhet och konsekvens i lagstiftningen. Men en från all partipolitik fjärran stående granskning måste dock ge sig in på att undersöka, huruvida de bakom liggande rättsprinciperna bliva förenliga, och redan därmed är man djupt inne i frågan om en lag är behöfvig, tillräddig eller nödvändig. Javäl, säger nu herr Engberg, men det får icke vara någon politik med i saken! Jag frågar då: Vad är egentligen politik i detta sammanhang? Jo, politik är en hel del från höger och vänster, från intressen och grupper kommande petitioner om att få rättsskydd. Det är omöjligt att härvidlag säga, att politiken blir något annat än det rent materiella. Och den materiella prövningen undgås icke.

Mot vad herr Engberg nyss talade om, att det skulle vara farligt, att lagrådet poängterade sig i en viss riktning, säger jag, att lagrådet har *icke* poängterat sig i någon viss skarp riktning, utan lagrådet har oberoende av tidsskiften och politiska förhållanden än gått till höger och än till vänster, om man nu vill lägga upp problemet politiskt. Vi behöva bara tänka på hur lagrådets företrädare högsta domstolen — jag sätter likhetstecken mellan dem båda — behandlade Åkarpslagen, där högsta domstolens majoritet icke ville vara med om denna lag. Jag vill även i det sammanhanget erinra om hurusom kampen för denna lags reformerande eller upphävande till god del hämtat sitt stöd och sin styrka just i det yttrande, som högsta domstolen då avgav. Man behöver vidare bara tänka på att i fråga om preventivlagen hade lagrådet icke den mening, som kunde anses stå i stil med högerns, som man nu beskyller för att ha en hjälpare i lagrådet.

Det finns vidare en hel del stora lagfrågor, om vilka man kan säga, att de lyckligtvis icke förts fram på partipolitiskt sätt. Här kunna nämnas de stora lagarna om barnavård och förmynderskap, som naturligtvis innerst inne kunna grunda sig på olika uppfattningar, fastän det icke direkt kallas för politik, och där lagrådet vid granskningen har nödgats gå in på lag efter lag och område efter område och därvid naturligtvis har fått lov att komma in även på rent materiella ting. En annan lag, som nyss har kommit på riksdagens bord, och som vi få behandla i år, är lagen om delning av jord. De stora huvudgrunderna i den lagstiftning, som här ifrågasatts, remitterades för åtskilliga år sedan till lagrådet för yttrande, och lagrådet yttrade sig om dess materiella huvudgrunder. Sedermera har Kungl. Maj:t. i regel med aktgivande på de synpunkter, som lagrådet lagt på denna vittomfattande och viktiga lagstiftning, kommit till det resultat, som nu ligger på riksdagens bord. Är icke denna fråga en stor materiell fråga, fastän den kanske icke på det sätt, som den har drivits, behövt kastas ut i de politiska bränningarna? Läs vad justitieministern säger om denna lags innebörd, och den skall »bliva ett verksamt led i strävandena för lantbrukets utveckling och för främjandet av en ur samhällslig synpunkt lämplig jordbruksnybildning samt såväl härigenom som på grund av förbättringar i övrigt i gällande författningar bliva till verkligt och varaktigt gagn för landet». Jag vill fråga: Ligger icke i detta mycket politik och

socialpolitik, om förslaget också icke kommit fram under rumor och buller och bång?

Därför att möjligtvis någon gång ett yttrande av lagrådet har kunnat gå emot en eller annan meningsriktning, därför att det verkat som ett bakslag, som måste övervinnas med nya sakskaäl, skall därför en lagrådets materiella prövning falla bort, emedan det materiella dryftats såsom en politisk fråga? Jag frågar reservanterna detta, och jag skall be att få ge reservanterna svar och då av deras egna, ty av sina egna bör man ju helst höra det. Till en början vill jag då påpeka, vad herr Lindhagen sade i sin motion år 1924, att det förelåg stora svårigheter för den, som skall granska en lag, att undgå att bilda sig en egen mening i sak. Jag vill erinra om vad herr Schlyter sade i första kammaren år 1920, att lagrådets största uppgift är att förebygga olämpliga lagar. Med »olämpliga» lagar avses naturligtvis lagar, som äro olämpliga såväl till form som till innehåll. Man talar just icke om olämpliga lagar bara till formen, ty formen är ju en relativt mindre sak än innehållet. Jag vill också nämna vad herr Nothin så sent som år 1924 sagt, nämligen att är det så, att en person skall verkställa en lagteknisk granskning, är det alldeles givet, att han måste komma in på prövning även av själva saken.

Det har här vidare ifrågasatts, att lagrådet skulle mista sin auktoritet därigenom, att lagrådet tvingas att uttala sig i frågor, som röra det materiella, det politiska, och att därigenom även en minskning i auktoritet skulle tillfogas högsta domstolen, därför att en dess delegation har kastat sig in på sådana spörsmål. Då man såsom herr Engberg vill freda lagrådet från varje skynt av misstanke, tillåter jag mig, utan att driva någon slags juridisk avgudadyrkan för det högsta på detta område, dock säga, att jag anser, att lagrådets medlemmar äro höjda över sådana misstankar. De ha under hela sin tid sysslat med liknande juridiska spörsmål, ha varit med om både lagstiftning och lagskipning och ha fått hela sin djupt kända livserfarenhet på detta område, och då skulle det vara politik, om de säga sin mening om lags innehåll i materiellt hänseende med avseende å hela rättssystemet, och när det gäller frågan, om just denna lag kan skära den gällande rätten!

Man har även gjort gällande, att lagrådet genom sina anmärkningar uteslutande drivit en negativ politik. Nej, det är så långt ifrån fallet, att det enbart varit negativ politik, att lagrådet tvärtom vid mångfaldiga tillfällen, efter det rådet framlagt sin negativa kritik, kommit fram med positiva förslag, varigenom en lagstiftning kommit till stånd, som burits av lagrådets auktoritet.

I övrigt skulle jag verkligen vilja säga, att skulle lagrådets verksamhet begränsas till att endast avgiva yttranden, som icke hava materiell eller, som det nu heter, politisk innebörd — det materiella och politiska få likhetstecken sig emellan — då är den en alltför högt kvalificerad församling, ty själva den lagtekniska delen av granskningen kan lätt lämnas åt mindre kvalificerade personer, varigenom hinder icke skulle föreligga för herrar justitieråd att fullgöra sin högsta dömande myndighet.

Jag har sett det uppgivas, att det enbart skulle vara i Sverige, som man på detta sätt hade givit vederbörande inom den högsta domstolen rättighet att få säga ut sin mening. Men erinras kan då om huru i Nordamerikas Förenta stater högsta domstolen till och med har rätt att avslå en lags promulgering, om den står i motsats till den allmänna lagstiftningen. Här i Sverige tycks det nu vara så, att man icke tål ens kritik från de mest sakkunnigas sida. Jag beklagar, om demokratin skulle vara så rädd för att få höra saklig kritik, att den skall försöka att avskära möjligheten för denna att göra sig gällande. Jag vill i detta sammanhang åter påminna om ett yttrande av herr Nothin från år 1924, då han sade, att ett nytt lagförslag måste gå fram på sakskaäl och icke genom att undandraga sig kritik. Det är just härutinnan, som enligt min me-

*Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

ning risken ligger i försöket att begränsa de sakkunnigas kritik. Det är desto svårare att tänka sig något sådant, när vi leva i en tid med socialt lagstiftningsarbete, som från många håll betraktas med stora sympatier men också många gånger erfordrar kritik. Får icke kritiken komma fram, råkar det sociala lagstiftningsarbetet lätt i misskredit, och de, som arbeta mest för detta, komma också att lida mest därav. Om någonsin måste man väl i vår rastlösa tid med krav på en mängd nya lagar fordra, att det skall i avseende å lagarbetet beredas möjlighet både till formell och materiell granskning. Och jag betonar och betonar återigen, att lagrådet beslutar ej om lagarna, det är lagstiftarnas sak.

Ännu några ord! Om det skulle sägas och det har sagts, att på grund av den anhopning, som har skett av lagrådet underställda lagförslag, det någon gång hänt, att lagrådet icke kunnat hinna att yttra sig inom den tid, som för vederbörande varit mest önskvärd, så torde påkallas, att det blir regeringens sak att därvidlag söka få till stånd en ändring i avseende å lagrådets arbetsätt. Det blir regeringens sak att övertänka, om den efter vederbörligt hörande av högsta domstolen kan få en proposition med något förslag, som kan göra arbetssättet effektivare.

Herr talman! Jag skall nu sluta, men jag skall be att få sluta med att framhålla, att ett bifall till konstitutionsutskottets utlåtande innebär, att det fortfarande skall finnas möjlighet att de röster få *utan någon slags munkorg* göra sig hörda, som äro kompetenta att yttra sig om huruvida vi skola få upprätthålla enhet och konsekvens i lagstiftningen, om vi skola kunna bevara vad som är egenartat och värdefullt i den svenska rätten.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Björkman förenade sig herrar *Magnusson* i Tumhult och *Lithander*.

Herr **Hage**: Herr förste vice talman! Jag skall be att få meddela, att jag har att anföra en professor såsom auktoritet mot borgmästaren Björkman. Det vanliga är ju, att man tillmäter en professor större vitsord än en borgmästare, och jag har tillåtit mig göra det i detta avseende. Jag har nämligen konstaterat, att i den såsom mycket vederhäftig ansedda Nordisk Familjebok har professor Reuterskiöld skrivit på följande sätt, något som ger stöd åt vår uppfattning och ger stöd åt motionerna. Professor Reuterskiöld har nämligen sagt att *vid tiden före 1909, då högsta domstolen handlade dessa frågor, inskränkte sig merendels högsta domstolen till en lagteknisk och formell granskning av lagarna*. Det är alltså ett påstående i rak motsats mot herr Björkmans påstående. När sedermera lagrådet kommit till, har det övergått till att granska lagarna även reellt. Professor Reuterskiöld använder visst uttrycket »övergått», och jag finner, att det ligger en viss mening däri. Jag läser nästan ut ur det uttalandet, att lagrådet har tillägnat sig denna befogenhet utan att egentligen få någon tillåtelse därtill. Jag har icke kunnat tolka professor Reuterskiölds uttalande i Nordisk Familjebok på annat sätt, och jag måste för min del säga, att när man ser på hela tillkomsten av lagrådet, måste man komma till samma uppfattning. Det var ju på det sättet, att högsta domstolen ansågs ha alldeles för stor arbetsbörda, och för att åstadkomma en lättnad i denna arbetsbörda, överflyttades ifrågavarande laggranskningsuppgifter till en ny institution, lagrådet. Men det sades i detta sammanhang ingenting om, att det skulle ske någon ändring i förfarandet. Jag vågar alltså påstå, att det, som i detta avseende kommit till synes här, är ett utslag av *ämbetsmannaimperialism*, d. v. s. att, när dessa ämbetsmän i lagrådet ha börjat syssla med ifrågavarande ärenden, ha de utan att, såvitt jag kan se, egentligen genom lagstiftning ha erhållit någon befogenhet i detta avseende, övergått till det, som

imperialister vanligen för sed hava, nämligen att utsträcka sin befogenhet till något, som de icke ha befogenhet till. Nu vill jag också i detta sammanhang framhålla, att när det faktiskt är på detta sätt, att högsta domstolen har kunnat inskränka sig till en *formell* granskning och en *lagteknisk* granskning av lagförslagen, då må man väl kunna säga, att lagrådet också kan göra det-samma. Med andra ord sagt, det torde icke vara så svårt att skilja emellan en reell granskning av lagförslagen och en formell och lagteknisk sådan. Det finns bevis från gångna tider, att ett ämbetsverk har kunnat granska lagförslagen utan att ingå i reell granskning av desamma.

För övrigt vill jag säga, att såvitt jag förstår, kan knappast någon i denna kammare stiga upp och säga, att lagrådet som helhet betraktat har en särskild sakkunskap, när det gäller att anlägga nationalekonomiska och sociala synpunkter på förslag, som framföras inom lagstiftningsområdet. Det finns dock andra människor, som ha sakkunskap på det området. Man måste säga detta, särskilt inför det förhållandet att t. ex., när lagrådet en gång i världen gick att granska förslagen till vattenlag — jag har suttit i alla dessa utskott, som behandlat vattenlagfrågorna — då gick faktiskt detta lagråd in på en granskning av förslagen ur nationalekonomiska utgångspunkter. Man skrev, att de lagförslag, som här framfördes, skulle verka nedtryckande på företagarendan. Det var ungefär, som om man tagit ett litet avsnitt av en ledare i Nya Dagligt Allehanda eller Stockholms Dagblad. Men man må väl säga, att nog ha vi väl andra experter eller sakkunniga på det området. Icke behöva vi gå till lagrådet för att få upplysning om sådana saker. Och det kan icke gärna vara riktigt, när herr Björkman i sitt föregående anförande säger, att lagrådet är den mest sakkunniga institutionen. Javisst är det den mest sakkunniga institutionen, när det gäller att lagtekniskt granska lagförslag, det finns naturligtvis ingen som bestrider detta. Men lagrådet är icke den mest sakkunniga institutionen, när det gäller att ur nationalekonomisk synpunkt bedöma, om ett lagförslag kommer att verka nedtryckande på företagarendan och i allmänhet betungande på hela nationen. Där ha vi som sagt andra institutioner, som alldeles säkert i detta fall ha större sakkunskap än lagrådet.

Vad är för övrigt meningen med att man vänder sig till en sådan där speciell sakkunnig institution som lagrådet för att få sakkunniga upplysningar och råd? Jo, meningen är naturligtvis den, att man vänder sig till en institution, som, när det gäller en viss sida av saken, är den mest sakkunniga. Då det gäller att erhålla yttranden om en viss speciell sida, är det givetvis meningen, att man skall ha tillgång till den yppersta sakkunskap, som i detta fall står att få. Däremot kan man icke påstå, att när det gäller att anlägga nationalekonomiska synpunkter, lagrådet är representanten för den yppersta sakkunskap, som vi ha i detta land.

Jag måste från min utgångspunkt och från dessa synpunkter sett säga, att såvitt jag kan finna, har lagrådet så småningom, utan att det skett en lagändring, tillägnat sig denna rätt att yttra sig om de materiella sidorna av ett lagförslag. Och jag anser, att när så har skett mot lagstiftningens anda och mening, har lagstiftarna rätt att korrigera ett sådant förhållande.

Från denna utgångspunkt skall jag för min del, herr talman, be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Bäckström: Herr talman! Det har från reservanternas sida här framhållits, att utskottet skulle utgått från felaktiga utgångspunkter, när det kommit till det slut, som utlåtandet här ger vid handen. Jag måste säga, att för mig har det under de år, jag varit med om att granska motioner, som berört detta ämne, blivit mer och mer klart, att är det några, som utgått från felaktiga utgångspunkter, är det de, som väckt motioner härutinnan, vare sig

*Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

de såsom herr Lindhagens gällt avskaffande av lagrådet eller såsom de nu föreliggande inskränkning av dess arbetsområde.

När man läser grundlagsbestämmelserna i här föreliggande ämne, är det ju alldeles klart, att det är lagt i lagrådets hand att syssla icke blott med den formellt-tekniska granskningen utan även med den materiella. Herr Hage påstod visserligen nyss så tvärsäkert, att lagrådet under tidernas lopp tillägnat sig en makt, som lagstiftningen aldrig lagt i dess hand och som det icke heller varit lagstiftarnas mening, att det skulle få. Det är ganska egendomligt, att herr Hage med det goda omdöme han i mångt och mycket visar sig äga, ändå kan falla ett så tvärsäkert påstående i denna sak. Herr Hage spelade också nyss ut såsom auktoritet en professor mot en borgmästare, och han ville få kammaren att tro, att professor Reuterskiöld, som också sitter i konstitutionsutskottet, skulle vara av enahanda mening som herr Hage och hans meningsfränder. Vi ha nyss fått en grundlagsedition utgiven av professor Reuterskiöld, och i kommentaren till här ifrågavarande paragraf säger professor Reuterskiöld med anslutning till ordalydelsen i grundlagstexten: »Lagrådets uppgift är att granska lagförslagens form samt materiella innehåll och dettas enlighet eller strid med eljes gällande svenska rättsprinciper.» Vad säger oss detta? Är det icke just precis detsamma, som utskottet här gör sig till talesman för, att icke blott den formella utan också den materiella granskningen måste falla under lagrådets befogenhet? Och jag tror sannerligen, att det är en lycka, att så är. Ätminstone förefaller det mig, som om det borde vara någonting alldeles främmande för dem, som representera den politiska riktning, varifrån motionerna härleda sig, att göra sådana här framställningar, ty mig synes detta rent av vara reaktionärt. Man synes vilja borteliminera kritiken, för att på lagstiftningens område lättare komma fram till lagar i en viss riktning; men medborgarnas trygghet för att lagar, som träda den enskildes rätt för när och som vedervåga samhällets lugna utveckling, icke tillkomma, bör väl vara ett syfte, som vi alla ställa högt. Det fria amerikanska folket resonerar ungefär som så: vi vilja stå under principers och icke under impulsers välde. Och vilja vi så också, tror jag, att det är gott, att vi äga lagrådet. Annars fruktar jag, att förslag, som hade smak av klasslagar, kunde insmyga sig i lagstiftningen, och sådana älskar väl ingen av oss. Men därhän, tror jag, att ett bifall till motionerna kunde leda. Att taga bort den materiella granskningen eller den politiska granskningen eller vad vi nu skola kalla den, ja, det vore icke blott, som jag nyss sade, en reaktionär utan en ur demokratisk synpunkt otidsenlig åtgärd.

Var skulle sedan, såsom här förut redan sagts, gränsen dragas? Jag har hört, att borgmästare Lindhagen, som tidigare motionerat, själv såsom jurist varit mycket tveksam i den delen, och reservanterna för dagen ha också visat, att icke heller de vilja bestämma, var gränsen skall dragas. Jag tror sannerligen, att det skall bli omöjligt att uppdraga den, även om man vill följa motionären herr Luterkort, som talar om politisk gräns. Varje verkligt saklig och grundlig granskning av ett lagförslag måste också vara sådan, att den berör dess materiella och politiska sida.

Jag anser, att motionärerna på sätt och vis äro ute i oträngt mål. Vore det någon, som skulle känna trycket eller obehaget av lagrådets ingripande och kritik, skulle det väl vara justitieministern, som har att framlägga en hel del förslag till lagar. Han borde väl i allt fall vara initiativtagare, när det gäller en begränsning av lagrådets arbetsuppgifter. Från honom har mig veterligen ingenting framkommit i den vägen utan snarare yttranden, som tyda på motsatsen. Jag tror, att om kammaren i dag skulle följa reservanterna, skulle det med allt fog kunna sägas, att kammaren är ute i oträngt mål.

För övrigt är ju lagrådet i vårt land ingen beslutande myndighet vid avgö-

randet av lagarnas slutliga avfattning. Den uppgiften ligger på helt annat håll. Vi ha här i riksdagen vår stora anpart i densamma. Lagrådets uppgift är ju, såsom vi inhämta av den paragraf, det här gäller, att granska lagförslaget och att komma med kritik av saklig art. Sådan anses ju vid alla viktiga frågor avgörande vara synnerligen värdefull. Varför skulle undantag göras här? Är det någonsin en dylik kritik är värdefull, måtte det väl vara, när det gäller lagstiftning. Icke minst för oss riksdagsmän, som, såsom vi väl veta, ej så sällan i elfte timmen av sessionen få lagförslag över oss, som vi icke alls hinna läsa igenom och ännu mindre efter förstånd och förnåga granska, men beträffande vilka vi ändå måste rösta för eller emot, är det en trygghet, är det någonting av värde, som vi icke böra vedervåga, att då veta, att lagrådet med de kompetenta personer, som där sitta, har förut granskat och sagt sitt ord om de föreliggande lagärendena. Jag tror sannerligen, att om vi rätt tänka efter, böra vi vara glada åt den arbetsuppgift, som lagrådet har.

Reservanterna äro ju till synes mycket måna om lagrådets anseende och prestige, men jag måste säga, att det verkar en smula konstruerat, när de säga, att starka skäl tala för att en sammanblandning av juridiska och politiska synpunkter i möjligaste mån undvikas, icke minst med hänsyn till önskvärdheten att freda lagrådet för varje misstanke att vare sig vilja eller kunna påverka lagstiftningen i viss politisk riktning. Jag dristar mig icke gå så långt som herr Björkman, som sade, att han ansåg lagrådets ledamöter höjda över alla misstankar i den riktningen. Människor äro ju människor, och bristfälligheter töra väl också finnas bland dessa auktoritativa, lärda och högt betrodda män, men en person, som nått en sådan position, att han blivit justieråd och sitter som ledamot av lagrådet, honom måste man verkligen, vad man än har för tankar om människor, tilltro en sådan omsorg om sitt anseende och ett sådant medvetande om sitt ansvar, att han verkligen också, när det gäller att göra uttalanden över lagar, som skola bli gällande för land och folk, utan bavsikter gör sitt bästa och samvetsgrant fyller sin uppgift. Männe också icke inom lagrådet finnas växlande åskådningar, så att olika tidsströmningar där under årens lopp göra sig gällande? Jag finner det helt naturligt. Den ömsinnet om lagrådets anseende, som reservanterna visa, tror jag icke behöver så särskilt beaktas. Jag är av den övertygelsen, att lagrådet också vet att i framtiden självt bevara sitt höga anseende och sin prestige.

Herr talman, jag vill icke längre uppehålla kammarens tid. För mig står det alldeles klart, att riksdagen och sålunda även denna kammare bör vara glad över att äga en delegation av betrodda och kunniga män, som verkställa en granskning, som sannerligen är behöfelig icke minst i en tid, när lagförslagen komma i sådan mängd och vi här i riksdagen äro tvungna att fatta position utan att själva i den utsträckning, som vore behöfelig, bli i tillfälle att läsa förslagen och efter det mått av kunskap och förstånd, vi äga, granska vad som förelägges oss.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag och avslag på reservationen.

Herr Björkman: Herr talman! Jag ville blott tala några ord med herr Hage, men tyvärr tycks han nu icke vara närvarande i kammaren.

Han sade, att jag icke skulle ha riktigt angivit förhållandena i avseende på laggranskningen i gångna tider. Han citerade mot mig professor Reuterskiöld. Jag vill då citera, vad professor Reuterskiöld säger om lagrådet i Nordisk Familjebok. Denne säger: »Lagrådets funktion utövades före 1909 av högsta domstolen, som dock på senare tid oftast begränsade sin granskning till en teknisk-formell sådan, varemot lagrådet verkställer prövning av de föredragna

Ang. ändring av 21 § regeringsformen.
(Forts.)

förslagen både från reell och formell synpunkt, oavsett om förslagen utarbetats inom respektive departement, av särskilda kommittéer eller s. k. sakkunniga.» Här säger professorn direkt, att lagrådet verkställer prövning av förslagen både från reell och formell synpunkt. Vidare säger professorn ju, att funktionen att granska lagar förut utövades av högsta domstolen, som dock på *senare tid oftast begränsade* sin granskning till en teknisk-formell sådan. Uttrycket, att högsta domstolen *begränsade* sin granskning, visar, att högsta domstolen ansåg sig ha rättighet att taga det både formellt och materiellt, fastän den oftast på senare tid begränsade det till en formell granskning. Varför kunde den oftast begränsa sin granskning? Jo, som jag sade i mitt förra anförande, berodde det på de beredningar, som förberett ärendena och som kommit med betänkandena i så kvalificerat skick. Och så kanske det i någon mån berodde därpå, att när fordom lagförslag lämnades från regeringen till högsta domstolen, voro de förberedda på ett sätt, som gjorde, att högsta domstolen med lugn kunde ägna sig åt en mera formell granskning, då den såg, att dessa förslag i alla fall överensstämde med god svensk rättsuppfattning.

Så vill jag säga, att jag undrar icke på, att herr Hage var litet fundersam, då han citerade. Ty att märka är, att när herrar Hage och Englund i sin motion samt herr Luterkort i sin motion citerat herr Reuterskiöld, så har i den Hageska motionen bortlappats, att högsta domstolen »på senare tid», begränsat sin uppfattning, så att där ser det ut, som om herr Reuterskiöld skulle ha sagt, att högsta domstolen *alltid* hade iakttagit denna begränsning, medan herr Luterkort tappat bort ordet »oftast», så att där står det visserligen »under senare tid» men icke »oftast». Här har alltså bortfallit viktiga ord, som innebära en begränsning av ett omdöme, som motionärerna ville ha fram. Jag vill dessutom nämna, att professor Reuterskiöld i sin nyutkomna grundlagsedition också behandlat lagrådets uppgift och avgivit denna sålunda: »Lagrådets uppgift är att granska lagförslagets form samt materiella innehåll och dettas enlighet eller strid med eljest gällande svenska rättsprinciper.»

Jag vidhåller, vad jag sagt, och vill särskilt än en gång betona, att lagrådet ju icke har någon beslutande makt, utan endast har att avgiva yttranden, som för oss föreligga, när vi gå att besluta, så att vi icke göra det med förbundna ögon.

Herr Hage: Herr talman! Med anledning av det sista anförandet skall jag be att få säga, att det dock även av detta framgår, att det var ett faktiskt förhållande, att högsta domstolen i allmänhet begränsade laggranskningen till det formella och lagtekniska. Detta är dock det väsentligaste, som kan anföras i detta sammanhang. Herr Björkman gjorde en skarp anmärkning mot att orden »under senare tiden» i min lokution hade fallit bort. Den anmärkningen anser jag inte är så vägande; det väsentligaste och viktigaste är, att envar kan konstatera, att just vid den tidpunkt, då granskningen övergick från högsta domstolen till lagrådet, var det faktiskt så, att granskningen skedde i denna mera begränsade form. Detta bör man taga fasta på i detta sammanhang. Den praxis, som då fanns borde egentligen vara utslagsgivande för hela lagstiftningens innehåll, det var miljön, ur vilken den nya lagstiftningen om lagrådets granskningsrätt gick fram. Jag finner sannerligen inte alls, att det, som här anförts av herr Björkman, på något sätt river ned det påstående, som gjorts i motionen.

I övrigt vill jag säga, att när det dock är ett konstaterat faktum — och det har inte bestritts från något håll i kammaren — att högsta domstolen i allmänhet inskränkt granskningen till en formell och lagteknisk granskning, så bevisar detta, att det verkligen finns möjlighet att lägga granskningen på detta sätt. Och detta bevisade faktum river ned alla påståenden, om att det är

omöjligt att skilja den materiella granskningen från den formella. Det *har* skett förut, det har kunnat ske förut, alltså måste det kunna ske även i fortsättningen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Almquist**: Herr talman! Jag skulle knappast ha begärt ordet i denna debatt, eftersom den ståndpunkt jag intar på ett så ingående och så övertygande sätt redan framlagts av herr Björkman. Men jag uppkallades av herr Hage, som fortfarande kategoriskt påstod, att högsta domstolens prövning före år 1909 varit begränsad till det juridiskt formella. Jag tror att i det avseendet ett vittnesbörd från högsta domstolen själv från denna tid, framfört av en av dess medlemmar utan någon som helst motsägelse, kan ha åtskilligt att säga. Det var justitierådet Claëson, som i november 1907, sedan han först framhållit att den anordningen, att högsta domstolen skulle avgiva utlåtanden över vissa lagförslag, hade varit landet till oskattbart gagn, yttrar följande: »Många omogna eller mindre väl genomtänkta lagförslag ha genom de yttranden, högsta domstolen över dem avgivit, blivit ställda i sin rätta belysning. I en mängd fall, då förslagen hämtats från utländsk rätt, har högsta domstolen uppvisat hursom förslagen icke harmonierat med svensk rättsåskådning och våra säregna förhållanden.» Det framgår härav otvetydigt, att högsta domstolen i många fall hade satt sig före att pröva, huruvida lagförslagen varit mogna och väl genomtänkta, och detta är dock någonting annat än en rent formell prövning.

Eftersom jag nu ändå har ordet, ber jag att få fästa uppmärksamheten på en liten egendomlighet i motionerna och även i reservationen. Det framgår, tyckes det mig, att både motionärerna och reservanterna känna på sig, hur svårt det i själva verket skulle vara för lagrådet att dra den gräns, varom så mycket här har talats. I motionen yrkas det, att lagrådets granskning endast skall vara avsedd att vara »väsentligen av formell och lagteknisk natur». Med detta lilla ord »väsentligen» antyder man, att lagrådet kanske ändå skulle kunna gå litet över denna gräns. Och på samma sätt yttras i reservationen att lagrådet borde — jag citerar inte ordagrant — »i möjligaste mån» undvika en sammanblandning av juridiska och politiska synpunkter. Även där antydes svårigheten, jag skulle för min del vilja säga omöjligheten, av att dra en sådan gräns.

Jag skall inte uppehålla tiden vidare. Jag skulle till sist bara mera principiellt vilja yttra i anslutning till vad som här tidigare har sagts, att det förefaller mig egendomligt, att på samma gång som man från vissa håll så gärna talar om en saklig och offentlig prövning såsom hörande till demokratiens livsluft, ger man här ändå från samma håll uttryck åt något, som vittnar om skuggrädsla i fråga om lagrådets prövning. Om lagrådet kommer med något argument, som man finner otillbörligt och som man finner vara prägladt av olämpliga politiska synpunkter, varför inte då vederlägga lagrådet i den offentliga diskussionen i stället för att på förhand vilja — ja, uttrycket är redan använt — sätta munkorg på denna institution? Jag tror att den förra metoden skulle i längden visa sig vara den bästa.

Herr **Engberg**: Herr talman! Herr Björkmans anförande var för mig ur en synpunkt av stort intresse; jag förutsätter nämligen att herr Björkman är tolk för högerpartiets uppfattning inom andra kammaren. Ingenting har förekommit som jävar detta mitt antagande. Det är alltså att fastslå, att herr Björkman håller på att lagrådet skall avge jämväl politiska omdömen. Han uttalade det uttryckligen och fann ingalunda anmärkningsvärt att så kan vara fallet. Han gör vidare i samma andedrag gällande, att högsta domstolens leda-

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

Ang. ändring
av 21:18
regerings-
formen.
(Forts.)

möter äro höjda över varje misstanke att ha politiska ståndpunkter. Jag överlåter åt hans eget intellektuella samvete att försöka sammanrimma de båda ståndpunkterna. Jag vill i det stycket endast säga så mycket, att denna tro på våra högsta jurister som socialt och politiskt könlösa väsen, som aldrig beblanda sig och besmitta sig med det politiska månglandet på torgen, denna tro må högern gärna behålla för sig själv. Vi andra le ett stilla löje åt den, och jag ser att även herr Lindman ler.

Emellertid kan man ta för givet, att om man ställer sig på den ståndpunkt, som herr Björkman intar och som i viss mån har understrukits av den siste ärade talaren på hans sympatiska sätt, så innebär detta att man betraktar lagrådet såsom en kritiker gent emot den omogna demokratin. Vi, som förfäktat den demokratiska uppfattningen, kunna ju inte annat än vara synnerligen tacksamma gent emot herrarnas omtanke om den omogna demokratin. Men om nu denna åksådning skall knäsättas, om det skall sägas att det här är fråga om att sätta munkorg på lagrådet därför att man inte önskar att det skall blanda sig i politiken, så är ju också konsekvensen given, och herrarna kunna vara övertygade om att den dras. Och det är, att när man på förhand vet, att det här i kammaren finns en bestämd uppfattning, som anser att det är rimligt med politiska remissuttalanden, så tillmäter man också ett sådant uttalande precis det värde, som det skall ha. Anse herrarna, att såväl högsta domstolen som lagrådet äro betjänta med att denna uppfattning sprides och befästes i landet, så gärna för mig. Men jag skulle tro, att det inte kommer att dröja länge förrän man vill en återgång till den gamla ordningen. Och beträffande denna har herr Almquist alldeles orätt när han söker göra gällande, att det under den gamla granskningens tid, då högsta domstolen själv var granskare, skulle ha anlagts politiska synpunkter. Ty därför att man förklarar att en sak är omen och att en sak är illa genomtänkt, ligger däri ingenting av politiskt bedömande. Men politiskt bedömande föreligger när ett lagråd tar sig före, såsom det skedde 1919, att bedöma en sak ur allmänt partipolitiska synpunkter, som då var förhållandet beträffande exempelvis åttatimmarslagen och dess följder för näringslivet, för skatteväsendet o. s. v. — en återupprepning av lagrådet i lagrådets majestät av de synpunkter, som högern fört till torgs i kamrarna.

Och jag säger herrarna av högern: antag att det blir ett lagråd, som börjar göra samma uttalanden åt den motsatta sidan, tycka herrarna att det skulle vara så särdeles angenämt? Jag anser för min del att ingenting är skadligare för den högsta rättvisans anseende än att den i oträngt mål blandar sig in i de politiska angelägenheterna. Låt partierna utkämpa dessa och låt statsmakterna fälla de politiska avgörandena. Det är inte att sätta munkorg på lagrådet därför att man vill att det skall hålla sig inom denna gräns. Men är andra kammaren redo att på herr Björkmans rekommendation ge lagrådet en sådan där sympatisk rekommendation att fortsätta att avge politiska utlåtanden, blir bara följderna att vi andra, varje gång ett lagrådsutlåtande kommer fram, är på det klara med att det är ett politiskt utlåtande. Det kunna vi avge lika bra själva.

Herr **Björkman**: Herr talman! Jag vill här tillägga blott några få ord. Herr Engberg förvanskade vad jag sagt. Jag har aldrig sagt, att lagrådet skall uttala sig politiskt. Jag har endast sagt, att lagrådet många gånger kommer att uttala sig politiskt, därför nämligen att det politiska och det materiella i våra dagar flyter så starkt samman. Jag har aldrig uttalat att lagrådet skulle stå över varje misstanke att på något sätt yttra sig om politik i sina utlåtanden. Man kan, så ungefär sade jag, förutsätta att de opartiskt pröva saken på det sätt, som närmast tillkommer dem, även om det ligger politik i själva det material, som förelägges dem.

Vidare kan jag ju berätta, att när vi slutade överläggningen i denna fråga i konstitutionsutskottet, var herr Engberg vänlig nog att förklara, att han inte tyckte att denna lagändring var för honom ett hjärtebehov. Nu ha vi alla hört hur djupt herr Engberg i själva verket engagerat sig i saken. Man kan undra, hur talet skall flöda en gång, när herr Engberg verkligen känner ett hjärtebehov!

*Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)*

Herr Englund: Herr talman! Då jag undertecknat motionen i denna fråga, må det vara mig tillåtet att säga några ord. Jag blev spontant föranledd att begära ordet då den siste ärade talaren återigen tryckte på det förhållandet, liksom herr Bäckström gjorde det förut, att när kungliga justitieråd i lagrådet avge allehanda utlåtanden — och viktiga sådana är det ingen som har förnekat — över en mängd för landet och utvecklingen nyttiga lagförslag, så skulle den omständigheten att de nått dessa höga poster och förvärvat så stor auktoritet vara tillräcklig för att man utan vidare skulle svälja och instämma i allt vad de säga, då det ändå i flera fall är ganska tydligt att lagrådet givit sig in på spörsmål, som ha en stark bismak av politik. Beträffande det speciella yttrande, som föranlett denna motion, lagrådets yttrande till riksdagen i år om arbetstidslagen, frågar jag herr Almquist och frågar jag herr Björkman, om inte den förtjusning, varmed på vissa håll i den konservativa pressen detta lagrådets yttrande upptogs, är ett bevis för att det innehöll saker, som på ett aldeles särskilt sätt gingo de önskemål till mötes, som man på högerhåll företräder. Och jag ber herrarna även studera det yttrande, som lagrådet avgivit till den kungl. propositionen om legostadgans avskaffande. Kan man inte också där finna en hel del subjektiva saker, där vederbörande nog härdragit sakligheten ganska långt, och man kan lätt finna, att yttrandet rymmer också en hel del annat utöver själva saken.

Herr Bäckström fann sig vidare ha anledning påstå, att man här är ute i oträngt mål. Jag vill då erinra kammaren om, att den redan förut har antagit en reservation identisk med den som i dag här föreligger. Det kan sålunda inte vara i oträngt mål den åter förelägges kammaren, då återigen fall inträffat, som enligt mångas mening här i kammaren gör det befogat att en erinran änyo göres därom, att lagrådet bör hålla sig inom vissa gränser, när det gäller den materiella prövningen.

Herr Almquist och även herr Björkman ha gjort gällande, att den materiella prövning, som lagrådet skulle verkställa, alltid har haft den vidsträckthet, som lagrådet nu slagit in på. De söka förmena, att såväl motionärerna som reservanterna ha svårt att dra gränsen i fråga om denna prövning. Vi ha aldrig förnekat, att inte lagrådet i viss grad skulle materiellt pröva saker och ting. Men herrarna vilja under denna materiella prövning — och det är detta som så avsevärt skiljer oss åt — inrymma vissa otvetydigt politiska moment. Detta har i varje fall blivit en följd av den materiella granskning, lagrådet praktiserat.

Jag vill också för min del nedlägga en gensaga emot herr Björkmans yttrande, att vi inte skulle tåla kritik från det mest sakkunniga håll. Han beklagade demokratin om den skulle försöka begränsa den sakkunniga kritiken, och det yttrades från något annat håll, att det här skulle vara fråga om att sätta munkorg på lagrådet. Jag ber att få försäkra herr Björkman, att för min del är jag inte på minsta sätt rädd för kritik från sakkunnigt håll. Men om herrarna med lagrådets kritik skulle avse, att demokratin här på något sätt skulle vara i behov att bli underkastad uppfostran och en välvillig omvårdnad, ha vi rätt att protestera. Ty det är inte så aldeles säkert vad herr Bäckström sade, att därför att dessa justitieråd ha nått så synnerligen höga poster är det också i alla avseenden nödvändigt att man böjer sig för deras auktoritet. Jag instäm-

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

mer i det avseendet varmt i herr Engbergs nyss fällda yttrande, att de ingalunda äro så politiskt könlösa när det gäller för dem att yttra sig om i samhället brännande sociala frågor. Jag tror att man har fog säga, att lyckliga lösningar i tvisteämnen på det sociala lagstiftningsområdet befrämjas bäst därav, att lagrådet försöker såvitt möjligt hålla tillbaka uttryck och stämningar i sina utlåtanden, som oförtydligt ge vid handen, att dess medlemmar såsom privatpersoner lidelsefullt äro engagerade åt ett visst håll i den sociala intresskampen. Och skulle lagrådets yttranden så att säga färglägga lagstiftningen åt ett visst håll — och särskilt om man säger att lagrådet är ofelbart och en auktoritet som skall vägleda demokratin — så kan lagstiftningen råka på en sned i lika hög grad, som herr Bäckström trodde att den skulle rättledas av lagrådets yttranden.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till reservationen.

Herr Hage: Herr talman! Innan debatten avslutas, skulle jag vilja ställa en fråga till herr Björkman och till högern i allmänhet — jag ser att herr Lindman nu begärde ordet så det passar mycket bra. Jag skall ta det exemplet, att vi hade ett lagråd, som bestod av herr Lindhagen och herr Luterkort i första kammaren och några stycken till av samma läggning. Så avger detta lagråd ett yttrande, i vilket det med avseende på åttatimmarslagen fastslår, att om man ser saken ur nationalekonomisk synpunkt har svenska nationen mycket väl råd att bära en mycket långt gående sådan lagstiftning. Och när det vidare gäller arbetslöshetsförsäkringen skulle också den svenska nationen kunna åtaga sig en arbetslöshetsförsäkring, som kostade så och så många miljoner kronor. Sedan detta lagrådets betänkande hade avgivits, skulle jag verkligen, så fort Nya Dagligt Allehanda kom ut, vilja se den ledare, som där fanns. I den skulle — det kunna herrarna vara övertygade om — stå med stora bokstäver om en »skandal i lagrådet» eller någonting i den stilen. Och jag är övertygad om, att vid första möjliga tillfälle skulle högern, om sakerna utveckla sig på det sättet, väcka en motion, i vilken man yrkade på, att lagrådets granskningsrätt skulle vara endast formell och lagteknisk, alltså en motion av just det slag vi väckt. Ty så ligger det till, att när det är till fördel för det egna intresset, då försvarar man lagrådets nuvarande praxis, men skulle det inträffa, att det skulle komma ett lagråd, som ser ut på annat sätt och har en annan åskådning i nationalekonomiska och sociala ting, då är jag övertygad om, att det skulle komma en motion från högern just av det slag jag varit med om att väcka.

Jag tror, att det lyckligaste i detta avseende är, att vi icke, när det gäller detta nationalekonomiska och sociala bedömande, eller det politiska bedömandet av dessa frågor, ge något finger åt varken den ena eller den andra sidan, utan att lagrådets granskningsrätt skall vara sådan, att det icke skall gå in på sådana frågor, som jag nu har antytt. Jag skulle vilja i det sammanhanget säga till professor Almquist, att det yttrande han uppläste från den där medlemmen av den gamla högsta domstolen, var dock sådant, att av detta yttrande framgick tydligt och klart, att på den tiden avgav icke högsta domstolen utlåtanden från *nationalekonomiska* utgångspunkter. Det hördes tydligt och klart av den formulering, som herr Almquist avgav i den frågan, ty herr Almquist betonade, att vad denna högsta domstol eventuellt hade att bevaka det var, att lagarna harmonierade med svensk rättsåskådning m. m. sådant. Men det är ju någonting helt annat, om man från ett lagråd får ett utlåtande, i vilket man säger, att detta förelagda lagförslag är nationalekonomiskt oriktigt lagt, därför att industrien icke kan bära de bördor, som följa med denna lagstiftning. Det är ett helt annat område man kommer in på, när man avger ett sådant utlåtande.

Herr talman, jag ber att från min utgångspunkt fortfarande få vidhålla mitt yrkande.

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

Herr Lindman: Herr förste vice talman! Jag skall med anledning av den siste ärade talarens yttrande be att få säga, att om det skulle inträffa som han sade, skulle det just bliva fallet, att högern icke skulle motionera så som han trodde, ty här är det en princip, som vi tala om. Herr Hage har uppenbarligen mycket vaga begrepp om principer och tror naturligtvis icke, att det kan finnas principer hos andra, därför att de äro ytterst svagt framträdande hos honom själv, men jag vill säga, att däri misstar han sig fullkomligt. För övrigt är det ganska intressant att i detta fall som så ofta förut höra, med vilken frenetisk envishet herr Hage driver vissa satser. Det är uppenbart, att envishet är ett mycket utmärkande drag hos den ärade ledamoten på norrbottenslänsbanken; oupphörligt återkommer han till detta, att lagrådet icke skall få göra det eller det, och i sin motion drar han den slutsatsen på grund av vad som förekommit 1924, att lagrådet överskridit sin befogenhet. Men herr Hage brister fullkomligt i bevisningen till att lagrådet på något sätt gjort något annat än vad som är dess grundlagsenliga rätt att göra. Alltså, talet om att högsta domstolen under senaste år ofta, som det står här i denna kommentar av professor Reuterskiöld, icke gått in på en materiell prövning, bevisar platt ingenting i den frågan, huruvida högsta domstolen hade rätt att gå in på den eller icke. Jag tillbakavisar detta, herr Hage, att lagrådet har, som herr Hage säger i sin motion, överskridit sin befogenhet. Konung och riksdag kunna naturligtvis skriva en ny grundlagsbestämmelse, i vilken det icke står så, som det nu står, nämligen att lagrådet, då yttranden därifrån skola inhämtas, skall göra det utan någon begränsning — riksdagen kan för sin del besluta en sådan begränsning. Men tills dato står det icke där. Då har man icke rätt att göra ett sådant påstående, som herr Hage gör.

För övrigt vill jag beträffande själva saken säga, att när man tidigare har talat om, att det är synnerligen svårt att draga en gräns mellan å ena sidan den juridiska och å andra sidan den materiella innebörden av en lag, så har av denna debatt i dag, herr talman, otvetydigt framgått, huru pass svårt det måste vara att göra detta, och huru pass oklart det står för herrarna själva som driva den satsen. Herr Engberg, till vilken jag inom parentes ber att få säga, att det var icke åt innebörden av vad han sade om högsta domstolen och dess egenskaper som jag skrattade; jag skrattade åt något annat — *vad*, behöver jag kanske icke närmare förklara — herr Engberg, som naturligtvis framför allt är politiker, vill därvidlag draga gränsen mellan den juridiska och den politiska sidan av saken. I utskottets betänkande talas om formell och materiell lagstiftning. Så kommer herr Englund, en av motionärerna, och säger, att det materiella får naturligtvis lagrådet ingå på, blott det icke är politiskt. Han skall sålunda draga en gräns mellan det som är materiellt politiskt och det som är materiellt men samtidigt opolitiskt. Slutligen talar herr Hage om det nationalekonomiska. Nu frågar jag, och jag skulle vilja vända mig till den talare som näst sist hade ordet, herr Englund: huru vill han draga en gräns mellan det som är materiellt politiskt och materiellt opolitiskt? Kanske jag kan få en upplysning om det — men det blir nog svårt för herrarna själva att reda upp, var denna gräns skall gå vid alla de olika uttrycks-sätten, så att jag tänker det nästan är så gott att ni avstå därifrån med det-samma eller komma tillbaka nästa år, men då giva oss en exposé i den motion som då väckes, om vad ni mena, var gränsen skall gå och hur den skall läggas.

Till slut, herr förste vice talman, vad gör det för ont, att lagrådet, när det går att avge ett utlåtande över ett lagförslag, går in även på den materiella

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

prövningen, det nationalekonomiska, som herr Hage sade, vad gör det för ont? Känna herr Hage och herrarna sig så förfärligt modstulna, om lagrådet kommer och säger, att vår uppfattning om den eller den lagens egentliga innebörd är en annan än den lagrådet har? Är det så svårt att bära detta, så att vi andra, som sätta ett visst värde på vad lagrådet uttalar sig om och den stora kompetens och sakkunskap som finnes representerad hos denna församling, icke skulle kunna få höra deras utlåtanden? Det är alldeles, som om ni vore rädda för att, när lagrådet kommer med något, ni icke kunna motbevisa det, och därför säga ni ifrån: för allt i världen låt oss icke få detta, det är farligt och svårt för oss, ty det blir så stora svårigheter emellanåt att motbevisa. Men antingen ligger det någonting i den materiella innebörden av lagrådets yttranden. något förståndigt och upplysande, och då få vi väl med tacksamhet taga emot ett sådant utlåtande, eller också är det någonting som kommer in på vad ni kalla politiska synpunkter eller annat, som ni anse eder mera kompetenta att avgöra själva. Nå, då behöva ni väl icke fästa så ofantligt avseende vid vad lagrådet sagt i sådana fall, men att få yttrandet fram torde i alla fall icke vara något tungt för herrarna att bära. Kunna ni motbevisa det går det ju an. Då kommer man in på herr Engbergs skäl, att det skulle inverka på lagrådets anseende, om det skulle hända något sådant som att riksförsamlingen sedermera skulle gå emot lagrådet. Ja, herr förste vice talman, jag undrar om icke herr Engberg och vi alla kunna förvänta, att lagrådet har tillräckligt insikt och förstånd för att självt kunna bedöma, i vad mån dess anseende lider på detta och i vad mån det överhuvud vid olika tillfällen behöver gå in mer eller mindre detaljerat på den sakliga innebörden i en förelagd fråga.

Herr **Eriksson** i Grängesberg: Herr talman! Det är ingalunda så, som den siste ärade talaren förmenade, att, när man från visst håll icke bara innevarande utan även föregående år vänt sig emot vissa metoder, som lagrådet använder vid utövändet av sin granskningsrätt, man varit rädd för vad lagrådet yttrar. Men det är nu så, att man har icke kunnat tillerkänna de yttranden, som i vissa fall avgivits av lagrådet, den omdömesgillhet och kompetens, som äro nödvändiga. Då har man sagt sig, att med den auktoritet, som lagrådet äger, hava dess yttranden — och det kommer även i framtiden att bli så — tillmätts ett större värde, än de i verkligheten borde hava. Justitieråden äro utomordentligt aktningvärda, rättskaffens och kunniga män — där-om behöver man icke diskutera — de äro den högst bildade, praktiska juridikens män, vi hava i vårt land. Men icke kan väl ändå någon av kammarens ledamöter, som förfäktar, att den ordning, vi nu hava, är riktig, ändå vilja påstå, att, när det gäller sociala och ekonomiska problem av mycket ömtålig och vittutseende art, de skola hava tid och tillfälle och möjlighet att sätta sig in i dessa problem på sådant sätt, att deras uttalanden äro auktoritativa i verklig mening. Vi kunna som exempel taga en sådan fråga som lagstadgad begränsning av arbetstiden. Vi kunna taga en annan fråga, t. ex. en i detalj utarbetad sjukkasselag eller liknande fråga. Men låt oss som exempel taga åttatimmarslagen, där det står mening emot mening, sakkunskap emot sakkunskap, där det varit ingående utredningar, och där meningarna äro mycket delade bland nationalekonomer och andra ekonomiskt och socialt kunniga män. Hur kan man då tänka sig, att lagrådet på den korta tid, som det har till sitt förfogande, även om det representerar den högsta juridiska sakkunskapen i vårt land, skall kunna avgiva ett omdöme, som är auktoritativt i den frågan? Och man får väl ändå gå ut ifrån, att vad som säges från det hållet skall vara auktoritativt. Detta är sålunda den rent sakliga synpunkt, som måste läggas på frågan. Herrarna kunna icke bestrida, att vad som från reservanternas sida anförts är

riktigt. Ty det är omöjligt kunna begära, att de aktning svärda män, som sitta i lagrådet, skola ha den tid, som är nödvändig för att kunna tränga in i vissa nationalekonomiska, svåra problem och avgiva ett auktoritativt omdöme därom.

Nu ha motionärer och reservanter sagt, att det är lämpligast ur statsnyttans synpunkt, ur det politiska livets synpunkt och ur lagstiftningens egen synpunkt, att lagrådet icke yttrar sig över dylika problem. Lagrådet skall yttra sig över lagtexten, huru lagtexten går ihop med lagens syfte och dess juridiska innehåll med lagstiftningen i allmänhet. Det är där lagrådets ledamöter äro fullt kompetenta, och detta är eller bör vara syftet med dess yttranden.

Nu har det av herr Björkman anförts ett exempel, där från socialdemokratiskt håll lagrådets yttrande har utnyttjats för en lags omändring, och det var beträffande den s. k. åkarpslagen. Nu var det emellertid så, att i detta fall yttrade sig lagrådet emot lagen, därför att den innebar en nyhet i svensk straffrätt, och satte denna lag i samband med strafflagstiftningens principer. Det är väl ändå alldeles riktigt, att lagrådet skulle yttra sig om den saken. Det var icke det sociala innehållet lagrådet yttrade sig om, utan det var den nya lagstiftningens principiella ställning till strafflagen. Och därvidlag ansågo de dåvarande laggranskarna det icke vara riktigt, att man på ett visst område förde in en ny princip i straffrätten. Nog måste man ändå även från utskottsmajoritetens sida medgiva, att dessa synpunkter äro bärande och riktiga. Och om det nu skulle kunna inträffa, att en annan social syn på vissa frågor skulle komma att göra sig gällande inom lagrådet, så är det icke osannolikt utan tvärt om högst sannolikt, att den mening vi förfäktat komme att vinna gehör även från dem som försvara den nuvarande ordningen.

Herr talman! Jag har med dessa ord velat understryka, vad vi avse med våra synpunkter. Vi avse icke att begränsa eller beskära lagrådets yttranderätt. Men vi vilja, att lagrådets yttranden skola begränsas till just de områden, där lagrådets ledamöter ha fackkunskap, och att lagrådet icke ger sig in på områden, där det måste sägas, att dess ledamöter sakna förutsättningar för att kunna bedöma det hela fullt objektivt.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Engberg m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes emellertid av herr Hage, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Engberg m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Eriksson i Gränseberg, vadan namnupprop verkställdes.

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

Ang. ändring
av 21 §
regerings-
formen.
(Forts.)

Efter uppropet begärdes ordet av

Herr **Olsson** i Broberg, som yttrade: Herr talman! Jag erinrar mig, att en socialdemokratisk kammarledamot begärt kvittning med mig, och att jag lovat honom detta. Jag skall därför be, att min röst blir struken, och att jag i stället blir antecknad för »avstå».

Härpå genmälde herr **förste vice talmannen**: Den av herr Olsson i Broberg gjorda framställningen kan författningens icke föranleda någon åtgärd.

Den härpå företagna sammanräkningen av de avgivna rösterna utvisade 104 ja och 85 nej, varjämte sex ledamöter av kammaren förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Herr **Kristensson** i Göteborg, som på begäran nu erhöll ordet, yttrade: I den nyss företagna öppna omröstningen anslöt jag mig till reservationen. Det var min avsikt att även vid namnuppropet göra detsamma, ehuru jag av misstag råkade komma på ja-sidan.

§ 6.

Föredrogos vart för sig:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 17, i anledning av väckt motion med förslag till föreskrifter om när ordförande och vice ordförande i kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige skola väljas; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 47, i anledning av väckt motion om rätt för kaptenen Gösta Nils Herman Krook att för uppflyttning i löneklass tillgodoräkna sig viss tjänstgöring i republiken Chiles marin;

nr 48, i anledning av väckt motion om flyttningshjälp åt kaptenen F. M. Neumüller; och

nr 49, i anledning av väckt motion om flyttningssättning åt flaggunderofficeren O. J. Lindh.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7.

Å föredragningslistan var vidare uppfört statsutskottets utlåtande, nr 50, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till folkskoleseminarierna jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.

Punkten 2, angående anordnande av studentkurser och parallellavdelningar vid vissa folkskoleseminarier m. m.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 134 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att till anordnande av studentkurser och parallellavdelningar vid vissa folkskoleseminarier ävensom en preparandkurs vid folkskoleseminariet i Luleå anvisa för budgetåret 1926—1927 ett extra reservationsanslag av 196,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förcheft en inom andra kammaren av herr *Weijne* väckt motion (nr 213), däri föreslagits, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts ovan berörda framställning, i vad densamma avsåge anslag för studentkurser, måtte till anordnande av parallellavdelningar vid vissa folkskoleseminarier ävensom en preparandkurs vid folkskoleseminariet i Luleå anvisa för budgetåret 1926—1927 ett extra reservationsanslag av 165,000 kronor.

*Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)*

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte, med avslag å ovanberörda motion i vad densamma skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag, bifalla Kungl. Maj:ts framställning i ämnet, dock med den jämkning beträffande det föreslagna anslaget, att detsamma begränsades till 190,000 kronor.

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr Weijne: Herr talman! I statsverkspropositionen förekomma bland annat några siffror, som äro ägnade att angiva, huru stort överskottet av lärare kommer att bliva under de närmaste åren, och det är ju mot bakgrunden av dessa siffror, som man får fatta ställning, när det här gäller att vidtaga åtgärder i just den punkt, som nu är föremål för kammarens behandling. I den utredning, som jag här har vidrört, anges bland annat, att år 1927, d. v. s. nästa år, skall det finnas ett överskott av 500 lärare, som icke omedelbart kunna vinna anställning. År 1928 har detta överskott stigit till omkring 650 för att året därpå hålla sig vid ungefär samma siffra. Med anledning av detta stora överskott har Kungl. Maj:t i statsverksproposition hemställt om indragning av tvenne av de fyra studentkurser, som för närvarande pågå, samt dessutom om indragning av vissa parallellavdelningar. Jag har för min egen del ansett, att de angivna siffrorna motivera en långt starkare beskärning, och har därför hemställt om samtliga studentkursers nedläggande tills vidare.

Under de sista dagarna har det publicerats en utredning på privat initiativ, nämligen av lektorn vid Uppsala seminarium Gösta Börjeson, där han kritiskt belyser skolöverstyrelsens utredning och framlägger sin uppfattning om det föreliggande överskottet av lärare. Han anser, att redan nästa år skall det finnas ett överskott, som närmar sig 950 för att år 1928 stiga till omkring 1,100 och år 1929 till omkring 1,200. Jag vill givetvis icke här påstå, att lektor Börjesons utredning kan tillerkännas vitsord gent emot skolöverstyrelsens. Men då jag under åtskilliga år följt med dessa ting och intresserat mig för desamma, kan jag vid ett studium av de föreliggande utredningarna icke komma till annat resultat, än att det förefaller, som om lektor Börjesons utredning har åtskilligt större sannolikhet för sig. Jag vill ju här kraftigt förutskicka, att man rör sig i åtskilliga fall med siffror, som äro ganska svåra att på förhand angiva, och varje utredning kommer ju därför att bli i viss mån otillförlitlig. När man emellertid ställer sig litet tvivlande mot skolöverstyrelsens utredning, så har man också skäl för det med anledning av de tidigare uttalanden, som skolöverstyrelsen gjort. År 1923 t. ex. förklarade nämnda styrelse i sin utredning, att det behövdes ett årligt lärartillskott vid folkskolorna av 750 stycken. Man anger behovet för varje år med den siffran. Men år 1920 har man nedprutat med 100 stycken och sänkt antalet till bara 650. År 1925 nedprutade man ytterligare med 75 och sänkte då behovssiffran till 575.

Det är ju givet, att man här icke bör komma med allt för starkt klander. Men på en punkt kan jag inte undgå att göra det, nämligen då det gäller den sjunkande nativiteten, som jag anser, att skolöverstyrelsen i alltför ringa grad beaktat. I den sista utredningen talar visserligen skolöverstyrelsen ganska mycket om den saken och belyser den rent statistiskt, men tidigare har man behandlat den med ganska lätt hand, och man har, synes det mig, mera fäst

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)

sig vid den uppgång i nativiteten, som visade sig år 1920, än vid den starka nedgång, som man haft både tidigare och senare; denna nedgång, som år 1924 nådde bottenrekord och som i Stockholm, där man känner födelsesiffran även för 1925, också har nått ett nytt bottenrekord. Jag kan i det sammanhanget omnämna, att enligt lektor Börjeson bör skolöverstyrelsens siffra 575, som anger det årliga lärarbehovet, sänkas till 490.

Det är givet, att man mot bakgrunden av dessa siffror måste yrka på kraftiga åtgärder för en begränsning av lärarproduktionen. Jag har redan angivit, att min uppfattning är den, att det nuvarande läget motiverar ett fullständigt nedläggande av de ettåriga studentkurserna. Emot detta har man anfört åtskilliga skäl, och i pressen har den frågan diskuterats i mycket hög grad, men alla anmärkningar, som där riktas mot den föreslagna åtgärden, sakna helt och hållet berättigande, om man, såsom jag gör, ser åtgärden såsom ett provisorium. Alla sådana anmärkningar få sitt berättigande, endast om indragningen av studentkurserna blir en permanent åtgärd, och i min motion har jag tydligen angivit, att jag anser att åtgärden bör vara provisorisk.

Om jag då närmare skall utveckla min egen mening, anser jag, att åtgärden bör bestå under tre läsår, ty under de närmaste tre läsåren kan man, hur man än går till väga, icke på annat sätt vinna inskränkning i lärarproduktionen. Om man nämligen i höst går så radikalt till väga, som lektor Börjeson föreslår, d. v. s. icke intager en enda elev i seminariernas första klass, har det i alla fall ingen inverkan förrän år 1930, och vill man följaktligen begränsa antalet utexaminerade före detta år, så kan det icke ske på annat sätt än genom indragning av studentkurserna. Gent emot en sådan åtgärd kan endast anföras *ett* verkligt skäl, och det är hänsynen till de studenter, som via studentexamen ha tänkt sig att gå in på lärarbanan; och den synpunkten har också framskyttat. Men om man nu anser, att hänsynen till dem bör väga någonting, så får man mot detta ställa den långt starkare omtanke, som man är skyldig de elever, vilka redan tidigare kommit in på seminarierna och skola utexamineras exempelvis år 1927 eller i år och som givit sig in på banan, då det genom officiella utredningar visades, att det förelåg brist på lärare. Mot dessa har staten åtagit sig vissa förpliktelser, vilket den icke kan anses ha gjort mot dem, som avlagt en rent allmänbildande examen.

Enligt min uppfattning borde man provisoriskt nedlägga studentkurserna under tre år. Man borde vidare i höst vid intagningen i första klass gå fram med mycket radikala besvärningar, ty på det sättet skulle studentkurserna redan år 1929 kunna återupptagas, och man skulle med stark besvärning alltså i den fyraåriga seminariekursen så småningom komma fram till jämvikt.

Jag vill ytterligare bara säga ett par ord rent principiellt. Man hör nämligen också den tanken göras gällande, att det råder arbetslöshet på alla områden; varför skall man då här vidtaga så starka åtgärder för att förebygga arbetslöshet? Jag vill gentemot detta säga, att här gäller det en fackutbildning, som blir, om icke alldeles, så åtminstone i det närmaste värdelös, därest den fackutbildade icke kan vinna sådan anställning, som hans examen avser. Men än mera, och det är den synpunkt, som för mig varit den avgörande, när jag framlagt denna motion och som jag anser i denna församling böra tillmätas mycket stor betydelse, om staten lägger ned pengar på utbildning av lärare, som aldrig kunna vinna anställning vid folkskolan, så måste dessa pengar betraktas såsom bortkastade, såsom använda på ett mycket dåligt sätt. Jag tror, att en riksdag, i varje fall sammansatt såsom denna, där vi allesammans föra sparsamhetskravet, åtminstone på läpparna, icke borde vara benägen att använda skattebetalarnas medel på sådant sätt. Indragning av studentkurser i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag sparar 36,000 kronor årligen; på tre år

gör detta 108,000 kronor. Vill man då gå ett steg längre och jämväl bifalla min motion, så sparar man ytterligare nära 100,000 kronor; och man får härigenom ett antal arbetslösa lärare, som med 150 stycken understiger vad man under andra förhållanden skulle få. Det förhåller sig med den sparsamhet jag rekommenderar på det sättet, att den icke medför någon våda, utan är i stället gagnande för alla parter.

Jag skall här icke upptaga tiden längre. Jag vill bara som min mening säga, att, när man måste gå att mera definitivt ordna seminarieorganisationen efter de nya förhållandena, man då också måtte beakta sparsamhetskravet, så att man här går fram till en verklig indragning och icke endast sänker elevantalet i klasserna och på så sätt kommer fram till endast mycket ringa besparing. Ty här finnas möjligheter att genom utredning av förhållandena och genom vakanssättning av tjänster på detta område inom en snar framtid vinna en ganska stor besparing.

Jag har ingen tanke på att här gentemot ett enhälligt statsutskott kunna ställa något yrkande. Jag avstår också från den saken. Men jag vill dock såsom min uppfattning säga, att det under för handen varande förhållanden och särskilt med hänsyn till den privata utredning, som här framlagts, vore lämpligast att få återremittera frågan till statsutskottet, så att statsutskottet fick möjlighet att se även på dessa siffror. Jag förstår emellertid, att det med anledning av den privata utredningen är svårt att framställa även ett sådant yrkande. Jag avstår för min del också därifrån och ber blott att få vädja till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att han måtte uppmärksamma dessa förhållanden — vilket jag är övertygad, att han gör min vädjan förutan — och igångsätta snarast en utredning och därefter vidtaga en så radikal beskäring i organisationen, som denna utredning kan motivera.

Jag har under sådana förhållanden, herr talman, intet yrkande att göra.

Herr Holmdahl: Herr förste vice talman, mina damer och herrar! Den indragning vid våra seminarier, som föreslås i föreliggande utlåtande, betecknas av departementschefen i den kungl. propositionen såsom ett minimum, med hänsyn till det växande överskottet på lärare, som man under närmaste åren kan vänta; och av föreliggande utredningar att döma, så är intet tvivel om, att det är ett minimum. Det kan heller icke råda någon tvekan därom, att de åtgärder, som statsutskottet nu föreslår, verkligen äro otillräckliga, och det framgår för övrigt av skolöverstyrelsens yttrande, då densamma ju själv erkänner, att längre gående åtgärder måste i fortsättningen vidtagas. Under sådana förhållanden kan jag icke finna annat, än att det hade varit synnerligen önskvärt, om statsutskottet här hade tagit upp frågan i en vidare omfattning, än vad som skett. Jag kan icke finna annat, än att departementschefen har givit statsutskottet en direkt invit, om jag så får uttrycka mig, till att göra detta.

När jag första gången genomläste åttonde huvudtiteln på denna punkt, fick jag ett så starkt intryck av att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet stod tvekan, huruvida man icke skulle gå in för en ytterligare indragning redan till hösten innevarande år, att jag fick den uppfattningen, att man kunde vänta en kungl. proposition härom under riksdagens lopp. Jag upptäckte emellertid, när jag såg närmare efter — det var tyvärr litet för sent, efter motionstidens utgång — att jag gjort mig skyldig till en felläsning. Jag kommer dock icke ifrån, att herr statsrådet skarpt poängterat det besvärliga i läget, poängterat, att när han följt skolöverstyrelsens förslag, så skedde det i stark känsla av, att detta var ett verkligt minimum; och då menar jag, att det varit önskvärt, om utskottet icke stannat vid denna ståndpunkt, som innebär, att vi

*Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.*

(Forts.)

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)

icke kunna förvänta några ytterligare åtgärder utöver de föreslagna vid nästa läsårs början, eller läsåret 1926—1927.

Jag skall visst icke bestrida, att det är mycket kraftiga åtgärder, som här skola företagas, men det är enligt min mening lika omöjligt att bestrida, att de detta oaktat äro otillräckliga. Och när jag ber att få understryka detta, så gör jag det därför, att jag har min verksamhet på här ifrågavarande område, och jag ber att för kammarens ledamöter få omvittna, att seminarieeleverna under nuvarande förhållanden arbeta under ett växande tryck och en växande orosstämning. Många av dessa seminarieelever arbeta redan förut under besvärliga förhållanden, då deras ekonomiska omständigheter göra, att det är förenat med verkliga uppoffringar för dem att fullfölja sin utbildning vid seminarierna. Nu kommer därtill, att det blir allt mer och mer tydligt — frågan har ju behandlats mycket i pressen — att utsikterna begränsas allt mer och mer för dem, som gå ut under de närmaste åren, att få anställning och därmed användning för sin examen. Det ligger i sakens natur, att detta för dem betyder ett verkligt nödläge. Under sådana förhållanden tillåter jag mig — och jag är glad att se herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet närvarande — att i seminarieungdomens namn vädja till statsmakterna att snarast möjligt taga upp denna fråga i hela dess vidd och söka göra allt. för att det bästa möjliga må bli gjort i det fatala läge — ty det är verkligen ett fatalt läge — i vilket vi kommit genom att seminariernas organisation under gångna år fått växa ut över det mått, som är behöfligt för vårt land. Däri ligger roten och upphovet till hela denna olycka.

Jag kan icke finna annat, än att vad som föreliggande utredningarna här utvisa, är, att här måste tagas ett djupare grepp på dessa frågor, och att det är nödvändigt, att en allsidig och till botten gående undersökning och utredning av hithörande förhållanden snarast möjligt igångsätts.

Jag vill peka på särskilt en konsekvens utav det nuvarande osäkerhetsläget, som säkerligen undgår de allra flesta, även många av dem, som syssla med denna fråga, och det är konsekvensen rörande de inträdesansökande, som komma detta år, således den nya klass i våra seminarier, som kommer att intagas i höst. Det är nog bekant, att ansökningar till seminarierna under gångna år varit synnerligen talrika, och att därför urvalet av dem, som intagits i seminarieavdelningarna, varit synnerligen gott; alltså med andra ord, att vi under senare år fått ett alldeles utmärkt väl kvalificerat elevmaterial vid våra seminarier. Men hur går det med den kurs, som skall intagas i höst? Av förhållandena vid Stockholmsseminariet att döma gives det vissa symptom, som tyda på — även om de icke äro utslagsgivande, ty ansökningstiden utgår ju författningsenligt icke förrän den 10 maj — att det blir i jämförelse med föregående år ytterst få, som söka inträde i år. Därom veta vi visserligen ingenting med bestämdhet, men det är mycket sannolikt, att så kommer att ske över hela landet, därför att det framlagts så klart för allmänheten, hur dåliga utsikter, som seminarieeleverna under närmaste tiden ha att vinna snabb och önskvärd befordran till lärartjänster. Få vi ett mycket ringa antal ansökningar till höstens första kurs, blir följden, att denna fylles med ett elevmaterial, som säkerligen kommer att stå vida under vad vi haft i föregående avdelningar. Ty om ansökningar utebli i stor utsträckning, så lär det icke bli något särdeles gott elevmaterial, som fyller denna årskurs. Och hur skall det gå i konkurrensen för dessa, som alltså ha utsikt att om fyra år komma ut från seminarierna med mycket slätstrukna betyg, då vi också veta, att överskottet om fyra år har nått sitt maximum? Det är en verklig risk; ty om det inträffar, att det samtidigt utexamineras mycket jämnstrukna elever under den tid ett överskott råder, så blir den sista villan värre än den första.

Det är ett av de skäl, som gör, att jag verkligen tillåter mig inför herr stats-

rådet hemställa, att herr statsrådet dock ville taga under omprövning det förslag, som varit synligt i tidningarna och som den föregående talaren berörde, nämligen lektor Börjesons i Uppsala. Jag vågar icke uttala mig om detta förslag och dess konsekvenser, men jag tror, att detsamma även från de synpunkter jag här anfört är av beskaffenhet, att det förtjänar tagas under allvarlig omprövning. Därtill kommer, att om ett dylikt förslag genomfördes, så finge man rådrum för en grundlig utredning, och man kunde kanske under denna tid, då man samtidigt gjort ett verkligt effektivt ingripande mot överproduktionen, finna på vägar, där en slutlig lösning av problemet, åtminstone i den grad, som det kan tänkas slutligt lösas för närvarande, kunde ske.

Men jag måste be att få beröra ännu en punkt av utskottets här föreliggande utlåtande. Även om jag ansett, att det hade varit önskvärt, att utskottet i större omfattning tagit upp denna fråga, och även om jag uttalat det önskvärda i att härvidlag igångsätta raskare åtgärder, så är det därför inte säkert, att man kan vara med om det sätt, varpå inskränkningar här föreslås skola ske till hösten. Jag menar nämligen, att lämpligheten av *en* av dessa åtgärder kan på goda grunder ifrågasättas. Jag tänker därvid just på den punkt, som herr Weijne berörde, ehuru väl jag där delvis har en annan uppfattning än han. Jag tänker på den föreslagna indragningen av de två studentavdelningarna. Enligt min mening är det nämligen en viktig sida av våra seminariers organisation, att denna håller vägarna öppna för studenternas tillträde till folkskolebanan. Många skäl kunna anföras härför, bl. a. den i vår tid mycket allmänt omfattade tanken, att det är till gagn för bildningsarbetet över huvud, att det råder kommunikation mellan olika bildningsanstalter och bildningsvägar. Det synes mig icke kunna råda något tvivel om att det varit en lyckosam utveckling för vår svenska folkskola, då under det sista decenniet förbindelserna mellan våra folkskoleseminarier å ena sidan och våra gymnasier och universitet å andra sidan vidgats. Utifrån denna principiella syn på frågan gäller det enligt min mening, att man i det nuvarande bekymmersamma läget ser till, att de åtgärder, som måste vidtagas i begränsande syfte, icke vidtagas på sådant sätt, att de äventyra vad som i nyss antydda hänseende vunnits, så att de viktiga delar av seminariernas organism, som studentavdelningarna utgöra, icke komma att atrofieras.

Nu säger herr Weijne: ja, men dessa åtgärder äro blott provisoriska! Herr Weijne erkänner även för sin del studentavdelningarnas värde, och han vill endast vara med om ett provisoriskt indragande av desamma. Gentemot detta vill jag säga, att det är den faran med dylika åtgärder, att de naturligtvis ha i sig en inneboende tendens att bli permanenta, åtminstone så länge de äro otillräckliga att lösa denna fråga. Vad man vinner genom indragningarna av ett fåtal studentavdelningar löser för övrigt ingalunda problemet. Detta är av så stor omfattning, att man verkligen har råd att vid anordningarnas vidtagande bevaka de principiella synpunkterna och icke beträda vägar, som i väsentliga punkter så att säga hugga in på själva den inre organisationen av seminarierna. Jag kan därför icke annat än beklaga — även om jag mycket väl förstår det tvingande läge, som motiverar åtgärderna — att Kungl. Maj:t och statsutskottet nu gått in för fortsatt indragning av studentavdelningarna. Jag menar nämligen, att de fyra avdelningar, vi nu ha, verkligen beteckna ett minimum, om de intressen, varpå jag nyss häntydde, skola tillvaratagas inom seminariernas organisation. Genom indragning av ytterligare två avdelningar komma, mina herrar, år 1927 endast 6,4 % av antalet utexaminerade folkskollärare att utgöras av studenter, som genomgått ettårig kurs. Jag kan icke finna annat än att detta är en utveckling bakåt. Sedan 20 år tillbaka har studenttillströmningen till seminarierna, i den mån den möjliggjorts, alltmer vuxit, och, som jag nyss antydde, tror jag detta varit en lycklig utveckling.

*Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)*

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)

Jag beklagar, om förhållandena skulle tvinga oss att här slå in på vägar, som man måste beteckna såsom reaktionära.

Jag tillåter mig därför i likhet med herr Weijne uttala den förhoppningen, att den nu föreslagna indragningen av två studentavdelningar endast måtte er- hålla temporär karaktär och att man vid den definitiva lösningen av denna stora fråga ser till, att man får åtminstone fyra studentavdelningar vid semi- narierna. Jag tror, att detta ligger i folkskolans och folkbildningens verkliga intresse.

I detta sammanhang skall jag be att få göra en randanmärkning. I skolöver- styrelsens utlåtande till Kungl. Maj:t framföres den tanken, att de två bibe- hållna studentavdelningarna skola göras ambulatoriska. Jag tillåter mig, efter- som herr statsrådet är närvarande, att som min mening säga, att ett sådant arrangemang synes mig stöta på ganska stora praktiska svårigheter, därför att de seminariers organisation, varom här är fråga, beröres intimt av en sådan åtgärd som den, att efter fyra år flytta kurserna från det ena seminariet till det andra. Svårigheterna sammanhånga med seminariernas invecklade organisa- tion, med de övningsskolor och det antal elevklasser, som där behövas för studentavdelningarnas skull. Jag har alltså velat parentetiskt säga, att detta icke torde vara någon lycklig utväg.

Liksom den föregående ärade talaren kan jag icke — i frågans nuvarande läge — göra något yrkande, då jag vet, att det skulle vara lönlöst. Jag inser för övrigt till fullo det svåra läge, vari hela denna fråga för närvarande befinner sig. Jag har blott velat framhäva dessa synpunkter och önskemål, och jag är tacksam för att jag fått tillfälle därtill i närvaro av herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, som jag vet sedan länge intresserat sig för frå- gan och som är sysselsatt med att finna utvägar för dess lösning.

I detta yttrande instämde herrar *Andrén*, *Björnberg* och *Järte*.

Herr **Rydén**: Herr talman! Eftersom intet yrkande framställt av vare sig motionären eller den siste ärade talaren, skall jag icke ingå på vidlyftiga re- sonemang utan inskränka mig till att säga några få ord.

Då det gjorts en sådan affär av lektor Börjesons utredning på förevarande område, vill jag till en början säga, att jag varit i tillfälle att se densamma, och med den erfarenhet som jag kanske mer än någon annan har beträffande ifråga- varande problem, har jag funnit, att de av honom anförda siffrorna böra tagas med stor varsamhet. Lektor Börjeson endast framlägger kalkyler och spekulat- ioner, och det har under de senaste årtiondena förekommit så många dylika un- dersökningar, som varit felaktiga, att jag anser stor försiktighet är nödvändig. Det enda enligt min övertygelse effektiva sätt att få veta ställningen härvidlag är att göra inventering av lärarstocken och lärartillgången, och den metoden till- lämpas av skolöverstyrelsen på det sätt, att varje 1 november göres en under- sökning rörande huru läget är för varje skola i Sveriges rike. Kompletterar man sedan en sådan undersökning med uppgifter från vederbörande seminarie- rektorer i fråga om möjligheterna för utgångna elever att få plats, så tror jag, att man begagnar den tillförlitligaste metod, som för närvarande finnes att till- gå. Jag tillmäter därför lektor Börjesons siffror icke någon annan betydelse än att det kan vara intressant att se, huru människor kunna fundera i detta ämne.

Min uppfattning är, att det i detta ögonblick knappast råder något läraröver- flöd på förevarande område. Jag har mig bekant, att ett flertal platser vid folk- skolorna varit ledigannonserade de senaste månaderna och veckorna, utan att någon sökande anmält sig. Detta sammanhänger med att vi stå vid slutet av ett läsår. Vid examen om ett par månader komma åter en mängd nyexamine-

rade att söka sig ut, och därmed uppstår givetvis ett överflöd på nytt. Man bör därför använda sig av de möjligheter som finnas att på ett snabbt sätt möta överproduktionen. I det avseendet vill jag gentemot herr Holmdahl framhålla, att studentklasserna aldrig haft någon plats såsom en *ordinär* företeelse i seminarieorganisationen, utan tillkommit med uppgift att vara en extra regulator för lärartillgången. När det varit brist på lärare, har man ökat studentklasserna, så att antalet varit rätt stort, och det har jag för resten själv föreslagit en gång, när lärartillgången var knapp; då upprättades både vid Lunds och Uppsala seminarier parallellavdelningar och likaså parallellklasser vid de andra seminarierna. Men det ligger i sakens natur, att när läraröverflöd råder, måste man indraga de extra ordinära anordningarna, och därvidlag finns intet kraftigare medel än reducering av studentavdelningarna. På denna väg når man nämligen resultat under ett enda år, medan det annars tager fyra år i anspråk, innan indragningen verkar.

Jag anlägger sålunda icke någon principiell synpunkt på denna sak, och detta har heller icke skett från utskottets sida, i varje fall icke från vederbörande utskottsavdelnings sida. Jag skulle emellertid principiellt sett icke önska, att man komme därhän, att studentavdelningarna fullständigt droges in, därför att under de sista åren goda lärarkrafter erhållits på denna väg. Jag vill visserligen icke hålla med herr Holmdahl, att detta varit fallet under de sista *tio* åren, ty under en mycket lång tid fingo vi enligt min erfarenhet inga särskilt förstklassiga lärare från studentavdelningarna, men de allra senaste åren ha vi fått mycket praktiskt och duktigt folk den vägen. Jag har själv varit med om att anställa personer, som genomgått studentklassen och kommit in som lärare vid folkskolorna efter att t. o. m. hava varit civilingenjörer med fullständig examen. Detta är naturligtvis ofantligt bra i en tid, då vi behöva sådant folk för de praktiska överbyggnaderna av folkskolan. Jag skulle därför beklaga, om man helt ströke bort studentklasserna, men å andra sidan får man se på denna sak rent praktiskt: en dylik indragning verkar snabbare än andra medel, och är man tvungen att tillgripa extraordinära åtgärder, måste man givetvis taga de effektivaste.

Jag tror därför, att den väg, som herr statsrådet valt är riktig, och de uttalanden han gjort till statsverkspropositionen finner jag för min del välgrundade i alla avseenden. Det fanns heller ingen anledning för statsutskottet vare sig att gå emot Kungl. Maj:ts förslag — eller att yttra sig därutöver. Det är givetvis omöjligt för statsutskottet att ge sig in på den fullständiga utredning av detaljer, som skulle vara nödvändig, om man ville gå längre än i den kungl. propositionen. När Kungl. Maj:t och överstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på denna sak, få vi väl vara nöjda, i det vi förvänta, att man med noggrannhet följer förhållandena på detta område. Jag skall för övrigt om några dagar med tacksamhet inkassera de synpunkter, som herr Holmdahl utvecklade, då han lade i dagen en mycket behjärtansvärd omtanke om seminarieeleverna — jag skall göra detta, när vi komma till andra slag av läroanstalter på detta område, där man på sina håll icke vill göra samma synpunkter gällande och motsätter sig kraftiga indragningar. Jag skall då med tacksamhet annotera vad herr Holmdahl anför.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Olsson**: Herr talman! Då man här liksom vänt sig till mig personligen, vill jag yttra ett par ord.

Det är så sant, när det säges, att jag såsom departementschef varit mycket tveksam vid framläggandet av ifrågavarande förslag. Det framgår ju också av propositionen, att det endast är preliminärt, som jag ansett mig kunna avsluta mig till den åskådning och de resultat, som kommit fram uti skolöver-

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.

(Forts.)

Ang.
studentkurser
och parallell
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)

styrelsens utlåtande. Vill man gå längre, är det alldeles uppenbart, att man inte får gå i blindo och att man bör ha fast mark under fötterna. Det gäller ju också att välja bland alternativ: man kan tänka sig mera konstanta indragningar beträffande en organisation, som visat sig vara för stor, och man kan tänka sig — om jag så får uttrycka det — »hoppande» indragningar. Statsutskottet har inte yttrat ett ord rörande det som departementschefen, efter vad herr Holmdahl mycket riktigt nämnde, inbjudit utskottet att yttra sig om, och jag tror, att utskottet handlat mycket klokt därvidlag. Om det är någon sak, som behöver tagas under förnyad och allvarlig omprövning, så tror jag, att det är denna, och jag kan på direkt förfrågan säga, att denna omprövning inte kommer att saknas vad departementschefen beträffar.

Sedan kan det om ifrågavarande studentavdelningar sägas många kloka och vackra ord. Man kan från denna plats gå med på nästan vad som helst i den riktningen, därför att det är onekligen bra ur många synpunkter, att man får studenterna med i folkskoleverksamheten. Men om man ställes inför den situationen att *antingen* ge studenterna plats på seminarierna utan att kunna bereda dem plats i livet *eller* att utestänga dem från seminarierna, då är det nog klokast att välja det senare. Det är detta som gör, att det blivit som det blivit.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Då särskilt opponenterna mot utskottsförslaget i detta fall riktat sig till statsrådsbänken och vädjat till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att vidtaga åtgärder i av dem önskad riktning, bör det kanske även från annat håll sägas några ord.

Herr Holmdahl yttrade, att han »i folkbildningens verkliga intresse» motsatte sig indragningen av studentavdelningarna. Den som hörde efter märkte emellertid, att det nog även var den högre bildningens intressen, som han hade i tankarna. Det framgick nämligen, att han gärna ville ha studenterna in på ifrågavarande bana. Jag skall också villigt erkänna, att det särskilt under de sista åren kommit in på seminarierna studenter med så höga betyg, att det gamla talesättet, att de som icke lyckats på andra håll bli folkskollärare, visat sig oriktigt. Jag tror man kan tillägga, att det kanske särskilt för städerna och de större samhällena kan vara rentav nödvändigt att få mera utbildade lärare än den vanliga seminarieundervisningen kan åstadkomma, då eleverna tagas direkt från de breda folklagren. Men vad landsbygden beträffar, är det min mening — och jag tror jag har understöd i kammaren för den saken — att man hellre önskar, att våra folkskollärare och folkskollärarynnor äro utgångna från folket självt ute i bygderna, att de äro personer, vilka visserligen ytterst blott ha folkskolebildning, men som efter att hava av vederbörande lärare utpekats såsom lämpliga för uppgiften och efter att ha genomgått en fortbildningskurs vinna inträde vid seminarierna och där göra goda framsteg, så att de gå ut med höga betyg. Sådana lärare känna från ungdomstiden med folket, och de leva med i folkets tankar. Dessutom få de under fyra år — och särskilt tre av dessa — en utbildning i pedagogiskt hänseende, som är mera värd än den utbildning i dylikt avseende, som studenterna kunna förvärva under ett år; ty även om dessa ha större förkunskaper, sakna de möjlighet att på ett år smälta den pedagogiska undervisning, som de andra erhålla under tre år. Det är min bestämda övertygelse, att det både för de olika bygderna och för de barn, som undervisas, är bättre, att man har sådana under fyra år utbildade lärare, vilka, som jag nyss sade, tänka och känna med folket på ett helt annat sätt än de som avlagt högre examina. Jag förmodar, att när herr statsrådet tager upp denna tanke till prövning och det gäller att återigen öka studentavdelningarna, han ser till, att detta icke sker på andra intressens bekostnad.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Wallerius: Herr talman! Då det i denna debatt diskuteras åtgärder för att möta överproduktionen av lärare vid våra seminarier, ber jag att med några ord få beröra en av dessa åtgärder, vilken visserligen icke behandlas i föreliggande utskottsutlåtande men som kommit fram i ett annat. Jag syftar här på tanken att indraga vissa seminarier och särskilt på indragningen av *folkskoleseminariet i Skara*. Jag ber i det hänseendet att, till den kraft det möjligen kan hava, få framföra en hemställan om att det i denna sak icke må bli de ekonomiska synpunkterna, som få dominera, utan att man också måtte taga hänsyn till de övriga skäl, som böra komma i betraktande, när ett avgörande skall träffas beträffande ett av våra äldsta seminariers öde, ett seminarium, som har stor betydelse icke blott för den genuina skolstad och den gamla kulturbygd, till vilken det är förlagt, utan också för hela västra Sverige och därmed också, kan man säga, för riket i dess helhet. Det är denna sak jag har velat begagna tillfället att bringa på tal.

Jag har intet annat yrkande att framställa än om bifall till statsutskottets hemställan i förevarande ärende.

Herr Holmdahl: Herr talman, mina damer och herrar! Först och främst vill jag med anledning av herr Rydéns anförande be att få uttrycka min uppriktiga glädje för den upplysning han lämnade mig, att det inom statsutskottet icke fanns några som helst principiella skäl, som medverkat till den ifrågasatta indragningen av de två studentavdelningarna. Men till mitt tack för denna upplysning måste jag foga ett enligt min åsikt nödvändigt beriktigande av hans uppgift, att studentavdelningarna vid våra seminarier icke vore så att säga ordinarie organ i seminariernas organisation, utan mera tillfälliga. Jag vill i det hänseendet erinra om att folkskoleundervisningskommittén i dess stora betänkande, i vilket den organiserat upp just denna form av studentavdelningar, som vi nu ha, yttrat följande: »I det hela lär det väl icke kunna anses annat än som en fördel för folkskolan, att dess lärarkår blir rekryterad av personer, som komma från olika samhällsklasser och gått delvis skilda bildningsvägar.» Kommitterade motivera mycket starkt det principiellt betydelsefulla i att i den nyorganisation, som de föreslå, kommer in ett ordinarie organ för utbildning av folkskollärare, som alltså kommit fram på en annan bildningsväg än den stora gruppen av kåren.

Sedan skall jag bara be att få säga några ord med anledning av herr Bengtssons i Norup yttrande. Han sade, att han betvivlade icke, att det var ett verkligt intresse för folkbildningen, som gjort sig gällande i mitt yttrande. Men han tyckte, att där också kom fram ett annat intresse, nämligen intresset för den högre bildningen. Jag ber då att för det första få säga herr Bengtsson i Norup, att hela den där uppfattningen av dessa båda intressen såsom divergerande på denna punkt är enligt min mening felaktig. Den högre bildningens och folkbildningens intressen, riktigt fattade, divergera icke utan sammanfalla. Och rörande den punkt i herr Bengtssons i Norup anförande, där han gjorde gällande, att det var ett landsbygdens speciella intresse, att lärare och lärarinnor för dess barn togs från landsbygdens folk och komme från dess egna hem, något som enligt hans mening förde med sig en bättre lärargärning, så är jag övertygad om att herr Bengtsson i Norup där framlägger en fullkomligt riktig uppfattning och att det är ett verkligt intresse för landsbygdens skolväsen, som ligger bakom en sådan uppfattning. Men jag vill påpeka, att när det gäller studentkurserna vid våra seminarier, så är det bara fråga om en försvinnande liten procent av det årligen utgående folkskolläraryantalet, och jag vill

*Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)*

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)

fästa herr Bengtssons uppmärksamhet på att, hur varmt hans intresse än är för landsbygden och dess ungdom, så skall han komma ihåg, att 25 à 30 % av vårt lands ungdom icke bo på landsbygden utan i städerna, och då är det icke orimligt, utan tvärtom synnerligen lämpligt, att folkskollärarkåren rekryteras också från stadsbefolkningen, och det sker särskilt genom dessa studentavdelningar. Dessa studenter, antingen de äro födda på landet eller icke, ha fått sin utbildning i städerna, och därför kan man med avseende icke minst på folkskoleväsendet i städerna anföra precis samma skäl, som herr Bengtsson i Norup anförde för sin mening, för nödvändigheten av att låta vägen stå öppen för de akademiskt bildade att komma fram till folkskollärartjänster. Och då vill jag fästa uppmärksamheten på, att om man betraktar frågan från dessa synpunkter, ja, då kommer man till ett helt annat procenttal, än man nu gör enligt Kungl. Maj:ts och statsutskottets förslag. Statsutskottets förslag innebär, att ställningen år 1927 skulle bli sådan att det blott vore omkring 6 % av de utexaminerade folkskollärarna, som komme från studentavdelningarna. Om man skulle följa herr Bengtssons i Norup synpunkter, så skulle man komma upp till ett antal av ungefär 25 % som det normala. Jag vill icke driva den synpunkten, men jag har velat uppvisa konsekvensen av herr Bengtssons i Norup framställning i detta hänseende, och jag vill hemställa, om han icke vid närmare eftertanke måste erkänna, att hans resonemang icke i minsta mån förtager verkan av mitt resonemang utan tvärtom på det kraftigaste stöder detta.

Herr Weijne: Herr talman! Under sitt yttrande kom herr Rydén också in på lektor Börjesons utredning och framhöll då, att skolöverstyrelsens utredning är grundad på en verklig inventering. Han sade icke direkt något ofördelaktigt om lektor Börjesons utredning, men han varnade i alla fall för att fästa alltför stort avseende vid den. Jag vill med anledning härav säga, att lektor Börjeson bygger på skolöverstyrelsens inventering, och det är bara då det gäller de siffror, som icke äro fasta, utan där man får hålla sig till antaganden, som någon divergens finnes. Jag skall be att få nämna ett par av dessa siffror. Skolöverstyrelsen beräknar, att det årligen nyinrättas 160 tjänster. Börjeson ställer sig tvekande härvidlag. Och om man känner förhållandena för närvarande och vet, att det särskilt i de större städerna i stället för att nyinrättas tjänster indragas tjänster på grund av den sjunkande nativiteten och den ekonomiska depressionen, och då man också under de sista åren har kunnat lägga märke till, att skolväsendets utveckling på landsbygden skett i ett allt svagare tempo, så tror jag, att man här har att räkna med en skolöverstyrelsens felkälla och ovillkorligen måste bli benägen att ge lektor Börjeson långt mera rätt.

En annan punkt är, när skolöverstyrelsen talar om att för närvarande upprätthållas tjänster av icke examinerade vikarier. Härvid är att märka, att det faktiskt bara gäller mycket korta vikariat och att det naturligtvis aldrig kan bli möjligt att vid varje tillfälle ha en examinerad vikarie till hands, om en lärare är sjuk några dagar eller någon vecka. Sålunda såg jag t. ex. i en tidning härom dagen, att man i Karlskoga, som ju är ett tämligen stort samhälle, anställt en icke examinerad lärare, vilken, såvitt det framgick av notisen, hade att bestrida ett kortare sjukvikariat.

Herr Hallén: Herr talman! Jag har icke tagit till orda för att på något sätt bidra till den del av diskussionen, som rört sig om frågan om studenternas större eller mindre betydelse för lärarbanan. Deras stora betydelse vill jag icke alls underskatta, och den erfarenhet jag haft som skolrådsordförande bekräftar samma synpunkter, som herr Holmdahl gjort sig till tolk för, nämligen vikten av att representanter för en i vissa stycken mera vittomfattande bildning utgöra ett högst värdefullt inslag i folkskollärarkåren.

Vad jag hade velat sagt i detta sammanhang är, att, oavsett det värde, som kan tillmätas de av lektor Börjeson gjorda undersökningarna, det är alldeles uppenbart, att om — låt vara i provisorisk form — en beskärning av studentklasserna skall äga rum, så måste man nog förlika sig med icke blott den nu av Kungl. Maj:t och utskottet förordade beskärningen, utan eventuellt även med en beskärning av större omfattning. Ty om det skall ske någon restriktion, så bör den väl i första hand gå ut över dem, som man kan anta ifrån början icke ha inställt sig på lärarkallet. Ty med all respekt för den värdefulla insats, som kommer från eleverna i studentklassen, så måste man säga, att eleverna i den vanliga seminarieklassen i regel äro sådana som på ett tidigt stadium ha liksom inställt sin livsuppgift på lärarbanan, under det att åtminstone en viss del av dem, som kommit in i studentklassen, kanske ursprungligen umgåtts med helt andra planer än att ägna sig åt lärarens ansvarsfulla kall. Jag menar därför, att om det visar sig framdeles, att ytterligare restriktioner bliva av nöden — jag erkänner att det är omöjligt att nu överblicka förhållandena — så böra väl dessa med största rättvisa gå ut över de återstående studentklasserna, något som emellertid icke hindrar, att jag för min ringa del icke velat tillkänna någon bestämd uppfattning om att denna indragning bör göras definitiv. Jag vill liksom förslagsställaren herr Weijne understryka, att man kan och bör betrakta denna sak som ett provisorium, som man vill hoppas, att allmänhetens intresse så småningom skall övervinna.

*Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.
(Forts.)*

Herr Rydén: Herr talman! Bara ett par ord med anledning av herr Holmdahls yttrande beträffande behovet av lärarkrafter.

Jag vill då erinra om att redan sedan 70—80-talen har det funnits beräkningar härutinnan, och det är olika människor som gjort dessa statistiska beräkningar och undersökningar och kunnat kalkylera med mycket större sannolikhet, än vad lektor Börjeson gjort. Det har emellertid visat sig att erfarenheten korsat alla förhandsberäkningar. Jag har själv sysslat nära ett år med dessa frågor och gjort mina beräkningar, men oaktat jag härvid hållit mig till de mest försiktiga kalkyler ha beräkningarna icke hållit streck. Jag är också fullständigt övertygad om att de siffror, som här förebragts, äro byggda mera på lösa antaganden, då det ju inte finns någon möjlighet att här komma med några säkra uppgifter. Man kan möjligen räkna ut, att så och så många komma att pensioneras, men hur många som komma att avgå genom döden eller av annan orsak, kan man givetvis icke med någon som helst säkerhet beräkna. Dessutom är det fullständigt omöjligt att räkna ut på förhand, huru många nya platser som uppstå på grund av inträffande ändringar i fråga om skolväsendet, utan man är härvidlag hänvisad till antaganden, och här stå skolöverstyrelsens antaganden mot lektor Börjesons.

Jag har sålunda bara velat, med den erfarenhet jag har om osäkerheten på detta onråde, varna kammaren att taga starkare intryck av privat gjorda undersökningar, som måste i viktiga avseenden röra sig med osäkra antaganden. Det säkra är att hålla sig till inventeringarna, som visa, att så och så är det en viss dag vid alla Sveriges skolor, och som lämna uppgift om hur många elever som fått platser. Endast detta är säkra faktorer att hålla sig till, och några andra ha enligt min uppfattning icke blivit anförda av statsrådet och statsutskottet. Och om man följer den metoden, så tror jag att man därmed får de säkraste möjligheterna att bedöma den verkliga situationen strax före varje riksdag.

Herr Holmdahl: Herr talman! Blott några korta anmärkningar med anledning av herr Halléns yttrande.

Ang.
studentkurser
och parallell-
avdelningar
vid vissa
folkskolesemi-
narier m. m.

(Forts.)

Herr Hallén framförde det önskemålet, att om ytterligare restriktioner skulle behöva ifrågakomma, så böra de först gå ut över de återstående studentavdelningarna. Jag vill då först och främst säga herr Hallén, att det framgår av handlingarna och av vad som sagts under debatten och från statsrådsbänken, att det icke är tu tal om att det icke behöves ytterligare restriktioner. Men då herr Hallén kom fram med detta önskemål, så vill jag påpeka, att den premiss, varpå han byggde sin slutsats, icke överensstämmer med verkliga förhållandet. Herr Hallén sade, att det vore rimligt att indraga studentavdelningarna, därför att de som kommit in på dessa avdelningar ha icke från början inriktat sig på läraruppgifterna och lärarbanan. Detta är icke riktigt. Den, som har kännedom om dessa förhållanden, sådana de utvecklats under de sista åren, vet, att det är ett mycket vanligt förekommande fall, framför allt sedan ansökningarna till seminariernas fyraåriga kurser blivit så talrika, att elever, som tänka sig bli lärare och tänka på folkskolläraryxamen, besluta att först genomgå gymnasiet och taga studentexamen och sedan genomgå den ettåriga kursen. Detta är icke alls något ovanligt fall, och man kan icke resonera som herr Hallén och på den grund begära, att studentavdelningarna skola strykas.

När därjämte en hel del andra skäl tala för att icke låta restriktionerna gå ut över studentavdelningarna, så måste jag vidhålla min förut tillkännagivna uppfattning.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Jag är delvis förekommen av herr Holmdahl i hans sista anmärkning och vill tillägga en sak.

Herr Hallén yttrade, med allt erkännande av vikten av studenternas inträde på folkskolläraryxamen, att det vore i alla fall klart att studenterna icke som övriga aspiranter från början inrikta sig på denna bana. Härtill vill jag genmäla att mot detta påstående talar dock även den omständigheten, att f. n. studenter, i den mån som restriktioner vidtagits i studentkurserna, börjat söka sig in i seminariernas första klass och sålunda visat sig ha för avsikt att genomgå hela den fyraåriga seminariekursen för att nå fram till folkskolläraryxamen. Jag har icke några siffror till hands, men jag har sett uppgivas, jag tror i fackpressen och sedermera citeras i dagspressen, att i Linköping det varit 3—4 studenter, som i höstas sökte sig in i första klassen i seminariet, och likaså i Karlstad några stycken. Detta är ju ett rent avita förhållande att studenter skola behöva genomgå en fyraårig seminariekurs för att kunna bli folkskollärare. Dessa studenter befrias från en del läsning och komma endast att delta i en mycket begränsad undervisning i första klassen. Nationalekonomiskt sett är detta fullständigt oriktigt, och jag vill understryka den synpunkt, som kanske icke kommit fram i debatten tillräckligt, att det just från nationalekonomisk synpunkt är av vikt att studentkurserna ej för hårt beskäras. Den besparing som göres genom den ettåriga utbildningen av studenter till folkskollärare, väger betydligt tyngre än den besparing, som göres därigenom, att en man kommer in i folkskoleseminariet, utan att ha genomgått de allmänna läroverkens gymnasium och högre klasser. Detta är dock en synpunkt, som bestämt talar mot de mycket kraftiga restriktioner beträffande studenternas inträde på folkskolläraryxamen, som här äro föreslagna.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående iståndsättande av fastigheten nr 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm m. m.;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av möt-sedd brist i de för ämbetsbyggnaden i kvarteret Murmästaren anvisade medel; och

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i de för statslån till Limesforsen—Särna järnvägsaktiebolag föreskrivna villkor.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 9.

Härefter upptogs till behandling andra lagutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse.

*Ang. ändring
i lagen om
begränsning
av tiden för
idkande
av handel.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 174, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herrar *Svensson* i Grönvik och *Andersson* i Ovanmyra föreslagit, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av lagen den 30 maj 1919 om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse, att från dess tillämpning skulle vara undantagna å landsbygden (landskommuner och municipalsamhällen) belägna handelsföretag, som sköttes av innehavaren eller hans familj eller ock sysselsatte mindre än fyra arbetare, samt att vederbörande utskott måtte föreslå den ändring i lagtexten, som ett bifall härtill kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr *Svensson* i Grönvik: Herr talman! Då jag varit med att väcka en motion i detta ämne, så ber jag att få säga några ord. Jag kan naturligtvis ingalunda ha någon större förhoppning om att vinna något resultat i den fråga som här föreligger, då det gäller ett utlåtande av ett enhälligt utskott. Men då denna motion har tillmåtts en så liten betydelse, att utskottet icke ansett sig kunna närmare upptaga den till prövning, utan avstyrkt motionen med tre rader, så må det tillgivas mig, att jag önskar i någon mån utveckla de synpunkter, som varit bestämmande för oss, när vi motionerat i ämnet.

Utskottet har nu ansett sig icke kunna förorda bifall till motionen. Om man då ser på denna lagstiftning, så kan man väl ändå hysa en viss tvekan, om denna lagstiftning är av den art, att den kan betecknas såsom för riket »högst nödig och nyttig». För egen del åtminstone måste jag ställa mig synnerligen tvivlande härvidlag. Jag tror nämligen, att, vad landsbygden beträffar, man i allmänhet skulle ställa sig särdeles tacksam, om icke denna lag kommit till stånd, då den ju innebär en tvångströja i avseende å den eljest naturliga friheten för en affärsinnehavare att bestämma, när han skall öppna och stänga sin butik. Den historik som utskottet lämnar giver även vid handen, att starka meningsbrytningar varit rådande vid de tillfällen då denna fråga behandlats. Det är ju också i lagen medgivna vissa jämkningar i de stipulerade tiderna, och lagen kan sålunda bli föremål för ändring genom kommunala beslut, innebärande rätt till utsträckning av tiden för öppethållande. Och man må gärna säga, att om det funnits generella regler beträffande de kommunala myndigheternas beslut härutinnan, så skulle inte så mycket vara att erinra. Men nu är vägen att komma till ett resultat i denna riktning sannerligen rätt knagglig på grund av föreskriften, att man skall inhämta yttranden från föreningar och näringsidkare och andra i orten boende. Det är nämligen klart, att här

Ang. ändring
i lagen om
begränsning
av tiden för
idkande
av handel.
(Forts.)

kommer alltid att förefinnas ett intresse, som icke står i överensstämmelse med en framställning om modifikation av lagen.

Vad är lagens egentliga uppgift? Såvitt jag förstår att tillvarataga de i affärerna anställdas tid. Det är ju icke rimligt, menar man, att de skola hålla på från det solen går upp och till dess den går ned, utan dessa anställda skola ha en viss bestämd tid. Jag vill säga, att då det gäller städerna och de större affärshusen, så kan jag ju förstå, att en sådan synpunkt kan göra sig gällande. Men när det gäller landsbygden, är det litet svårare att följa med i galoppen. Socialstyrelsens vid utskottets betänkande fogade utlåtande ger nämligen vid handen, att av 16,409 eller samtliga detaljhandelsföretag å landsbygden 12,137 skötas av innehavaren ensam utan någon särskilt anställd personal, att 3,500 företag ha 1—3 personer anställda, 315 företag ha 4 anställda och 457 företag ha 5 eller flera anställda. Inför dessa siffror frågar man sig: Är det rimligt att, då så få av handelsföretagen på landsbygden arbeta med anställd personal, där tillämpa en generell lagstiftning?

När jag närmare skärskådar den behandling, motionen rönt inom utskottet, får jag medge, att jag väl kan förstå, att de utskottsledamöter, som principiellt äro anhängare av lagbestämmelser, vilka gå ut på inskränkningar i arbetstiden, röstat för motionens avstyrkande. Jag har däremot svårare att förstå de ledamöter av utskottet, som röstat för motionens avstyrkande, oaktat de i andra frågor visat sig vara motståndare till en lagstiftning av antydd art. Utskottet har på grund av det vid dess utlåtande fogade yttrandet från socialstyrelsen avstyrkt motionen. Om utskottet verkligen *velat* avhjälpa de i motionen påtalade missförhållandena, borde väl utskottet beaktat den passus i socialstyrelsens utlåtande, där det heter: att om större frihet skulle anses påkallad, torde den lämpligast beredas genom ökad möjlighet till utsträckning, på sätt i 3 § butiksstängningslagen samt 4—7 §§ samma lag anges, av tiden för öppethållande. Utskottet har emellertid icke beaktat denna socialstyrelsens hänvisning. Utskottet säger, att utskottet på av socialstyrelsen anförda skäl icke anser sig kunna tillstyrka bifall till motionen. Inom parentes sagt vill jag påpeka, att icke motionen dikteras av intresse för affärsmännen utan för lantbefolkningen. Hur ställer sig saken i verkligheten? Jo, efter vad jag hört från olika delar av landet, så att man helt enkelt icke kan efterleva lagen. Om en person kommer tio minuter efter sju och vill göra ett litet uppköp så går han, om butiken — vilket långt ifrån alltid är händelsen — är stängd, in bakvägen och kringgår på så sätt lagen. Den arbetstidslagstiftning, det här gäller, inkräktar i själva verket på de enskilda familjernas frihet att utöva sin näring. På landsbygden utövas ju i regel denna av handlanden och dennes familj. Man bör icke i den omfattning som skett genom denna lagstiftning lägga lagens kalla hand över den enskildes verksamhetsområde. Vart bär det hän, om man går fram, så som här skett? Jag kan icke förstå, var detta skall sluta! Med andra ord: då utskottet så lättvindigt behandlat denna fråga kommer utskottet att få rätt svårt att gå emot, när den allmänna arbetstidslagen kommer före.

Som utskottet är enhälligt, skall jag icke tillåta mig yrka bifall till min motion. Jag har med vad jag yttrat endast avsett att framlägga några synpunkter, som jag tror gillas av större delen av landsbygdens befolkning.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Då den ärade motionären, som nyss hade ordet, icke framställt något yrkande, vilket han för övrigt av förklarliga skäl icke gärna kunde göra, skulle jag kunnat inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag. Jag vill emellertid ägna ett par ord åt motionen och åt utskottets utlåtande.

Den lag, som för närvarande reglerar tiden för butikers öppethållande,

d. v. s. lagen den 30 maj 1919, medger, att butiker få hållas öppna söckendagar från kl. 8 f. m. till kl. 7 e. m. I lagen stadgas vissa undantag från denna regel. Sålunda får under tiden den 10—23 december butik hållas öppen till kl. 8 e. m. Bröd- och mjölkmagasiner få om vardagarna öppnas en timme tidigare och hållas öppna en timme senare än andra bodar, varjämte de om söndagarna få hållas öppna vissa timmar. Vidare ger lagens 3 § rätt för kommunerna, att, där så finnes nödvändigt, utsträcka tiden ytterligare, i städerna med en timme på morgonen och en timme på kvällen, och på landsbygden dubbelt så lång tid, d. v. s. 2 timmar på morgonen och 2 timmar på kvällen. Tiden för affärernas öppethållande borde således räcka till, och erfarenheten har ju också visat, att så är förhållandet, i det affärerna i stor utsträckning icke begagna sig av möjligheten att hålla öppet, så lång tid, som lagen medger. Motionärerna ha yrkat, att lagen icke skulle äga tillämpning på landsbygden. En följd av bifall till motionen skulle bliva det att, om t. ex. en stad gränsar till ett samhälle, som i administrativt hänseende räknas till landsbygden, skulle det kunna inträffa att av två butiker, som låge blott några meter från varandra, den ena, den som låg i staden, måste stänga på bestämd tid medan den, som låge inom det till staden gränsande samhället, skulle få hållas öppen hur länge som helst. Härigenom skulle kunna inträffa just vad lagens fjärde paragraf avser att förhindra eller att olika bestämmelser komme att gälla för bodar av samma slag. Det förefaller mig som om den rätta vägen att uppnå motionärernas syfte att bereda tillfälle för arbetarna på landsbygden att göra sina uppköp å tid, då affärerna äro öppna, vore, att se till att arbetstiden på landsbygden bleve så pass begränsad, att folket finge tid att under dagens lopp göra sina uppköp. Det anser jag vara det riktigaste. Jag tycker vidare, att, när Stockholm och Västerås kunna reda sig med en affärstid av 9 à 10 timmar om dagen, borde väl 11 à 15 timmar räcka till för Grönvik och Ovanmyra.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr förste vice talman! Jag hade ursprungligen icke tänkt att uppträda i debatten i denna fråga, då jag naturligtvis anser det vara lönlöst att gentemot ett enigt andra lagutskott söka förmå kammaren att underkänna det resultat, utskottet kommit till i frågan. I anledning av vad den siste ärade talaren anför, skall jag emellertid bedja att få yttra några ord.

Lagutskottet har på endast omkring fyra rader avfärdat denna motion under hänvisning till socialstyrelsens yttrande i ämnet. Vad är då egentligen socialstyrelsens huvudargument mot de i motionen framförda synpunkterna? Jo, det är först och främst hänsyn till konkurrensen. Det är konkurrensmotivet som träder i förgrunden. I vår motion ha vi hävdadt den uppfattningen, att detta konkurrensmotiv för landsbygdens del på det hela taget icke torde böra spela någon roll. Affärerna äro ju på landet varandra så lika, så att det knappast är möjligt, att någon konkurrens där kan uppstå. Sant är visserligen att, om motionen bifölles, en osund konkurrens skulle kunna uppstå mellan bodar, belägna i en stad, och bodar, som låge i ett till staden gränsande samhälle, som i administrativt hänseende räknades såsom landsbygd. Hänsyn till detta förhållande torde emellertid icke böra tillmätas så stor betydelse, att man blott på grund därav borde avstå från att tillgodose det önskemål, som framburits i vår motion, ett önskemål, som, det vågar jag påstå, är ett önskemål, som ligger landsbygdens befolkning varmt om hjärtat.

Den siste ärade talaren sade, att man redan med nuvarande lagbestämmelser hade stora möjligheter att åstadkomma lättnader på detta område. Med den saken förhåller det sig i själva verket på följande sätt. I lagen står uttryck-

Ang. ändring i lagen om begränsning av tiden för idkande av handel.
(Forts.)

Ang. ändring
i lagen om
begränsning
av tiden för
idkande
av handel.
(Forts.)

ligen, att det är kommunerna själva, som efter framställning från vederbörande handlande skola göra ansökning om lättnader. Över ansökningen skall vederbörande landsfiskal ävensom näringsidkare m. fl. personer inom kommunen höras. De näringsidkare, som sålunda skulle höras, äro ju i regel respektive handlandes konkurrenter, och i vilken riktning, deras yttranden komma att gå, är ju självklart. De som ha försökt komma någon väg med dylika ansökningar ha i de flesta fall kommit till det resultat, att därmed ingenting stode att vinna, och det är detta, som är den huvudsakliga anledningen till att det ingivits så få ansökningar av ifrågavarande slag. Det har nämligen, som sagt, visat sig praktiskt taget omöjligt att erhålla bifall till sådana ansökningar.

I övrigt ber jag att få instämna i vad min medmotionär nyss sade om att denna lag är sådan, att den icke går att upprätthålla. Herr Olovson menar, att vi i Grönvik och Ovanmyra borde kunna begränsa arbetstiden, så att vi hunne besöka affärerna på laglig tid. Ja, om herr Olovson vore bonde i Ovanmyra och sutte på Joneshemmanet, där jag är ägande bonde, så tror jag, att det skulle bliva ganska svårt för honom att inskränka arbetstiden, ty i våra bygder och överallt på Sveriges landsbygd för resten förhåller det sig så, att någon åtta timmars arbetsdag icke förekommer, utan vi få, om vi skola kunna hålla oss uppe, anpassa oss efter livets krav, vilket innebär, bl. a., att vi äro nödsakade att göra våra uppköp efter arbetstidens slut och då stora ingången till butikerna är stängd Vi få då lov att gå köksvägen, om vi skola bli expedierade, och det göra vi också, därtill tvingade i stor utsträckning. Det är beklagligt, att man skall nödgas konstatera, att så gott som alla dalkarlar och för övrigt alla, som bo på landet, drivas till att bliva lagbrytare, emedan de icke hava någon möjlighet att efterleva denna lag. Jag frågar då: är det i detta lagstiftningsraseriets tidevarv önskvärt att bibehålla lagar, som äro omöjliga att efterleva? Särskilt med hänsyn härtill anser jag lättnader vara synnerligen av behovet påkallade. Jag kommer här icke alls med någon lärd avhandling, utan jag framför rena bondesynpunkter, byggda på de erfarenheter, vi gjort på landsbygden om ifrågavarande sak. Just därför har jag vågat att tillsammans med min vän herr Svensson i Grönvik komma fram med denna motion, ehuru jag förstår, att den för närvarande icke kan föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Herr förste vice talman! Jag har icke något yrkande att göra.

Herr Svensson i Grönvik: Ja, herr talman, efter den siste ärade talarens anförande skulle jag kunnat avstå från att vidare yttra mig i denna fråga. Jag har emellertid tillåtit mig att begära ordet för att med några ord bemöta, vad herr Olovson i Västerås yttrat.

Jag vill först och främst framhålla, att, ehuru gällande lag åsyftar att samma bestämmelser skola gälla för alla slag av butiker, likväl förhållandet är det, att i städerna många affärer stängas redan kl. 6 e. m., ehuru de skulle kunnat få hållas öppna till kl. 7 e. m. Den av lagen åsyftade likformigheten har sålunda i verkligheten icke kommit till stånd.

Vidare vill jag framhålla, att jag icke hör till dem, som kategoriskt motsätta sig varje slag av inskränkning av arbetstiden. Jag förstår mycket väl, att inom yrken, där arbetet är av hälsofarlig natur, en inskränkning av arbetstiden kan vara påkallad. Det är emellertid här icke fråga om dylika inskränkningar. Butikshandeln, som vår motion gäller, är icke något hälsofarligt yrke. Det har icke visat sig vara någon svårighet att få folk, som vill arbeta inom detta yrke. Det är för övrigt icke hänsyn till handlandena utan till befolkningen på landsbygden, som föranlett oss att för riksdagen framlägga våra önskemål.

Slutligen vill jag betona, att motionen icke bör anses vara ett uttryck för enbart vad vi två motionärer tänka. Om vi velat anstränga oss, skulle vi i denna kammare kunnat samla ganska många underskrifter under vår motion. Jag vågar sålunda försäkra herr Olovson, att det icke bara är i Grönvik och i Ovanmyra, de tankar, som uttalats i motionen, kunna påräkna sympatier.

*Ang. ändring
i lagen om
begränsning
av tiden för
idkande
av handel.*
(Forts.)

Herr Hage: Herr talman! Jag vill blott framhålla att — såsom framgår av vad som säges å sid. 6 av utskottets utlåtande — handlandena på landsbygden *enhälligt* uttalat sig mot en lagändring av den art, motionärerna föreslagit. I samtliga svar på den rundfråga i ämnet, som framstälts av Sveriges allmänna handelsförenings förvaltningsutskott — nämnda förening representerar även handlandena på landsbygden — har nämligen uttalats det önskemålet, att butikstängningslagen fortfarande måtte få gälla även för landsbygden. Om riksdagen skulle fatta beslut i överensstämmelse med motionärernas förslag, komme riksdagen sålunda att gå mot en enhällig mening hos de näringsidkare, som det här gäller, och det tycker jag skulle vara ganska betänkligt. Under sådana förhållanden måste man anse en lagändring, sådan som den motionärerna föreslagit, vara förfelad.

Som litet var torde känna till, brukar på landsbygden folk få slippa in bakvägen i butikerna efter stängningstid. Jag kan för övrigt tala om, att sådant ibland händer även i städerna. Jag vill visserligen icke uppmana folk att på detta sätt överträda lagen, men jag tycker å andra sidan, att om så någon gång sker, är det icke precis någon riksolycka. Om vi framgå på den av motionärerna förordade vägen blir följden den, att näringsidkarna, deras familjer och biträden bliva tvungna att varje dag stanna kvar i butiken och hålla öppet, praktiskt taget huru länge som helst. Nu däremot kunna de, om de någon gång behöva komma ut för att ombesörja någon enskild angelägenhet eller dylikt, göra detta sedan butiken stängts. Ha de emellertid intet särskilt för sig, så stanna de naturligtvis hemma, och då finns det ju möjlighet att en eller annan kund kan komma in och bliva expedierad, vilket ju, som sagt, icke får anses vara någon riksolycka. Alltså vågar jag uttala att det är mycket bättre att bibehålla den praxis, som för närvarande existerar, än att ändra nu gällande lagstiftning.

Jag ber med hänsyn härtill att får yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olovson i Västerås: Ja, herr talman, det heter ju, att man icke skall bruka större våld än nöden kräver, men jag kan inte hjälpa att jag vill säga ett par ord med anledning av vad de två motionärerna senast anført. Herr Andersson i Ovanmyra anmärkte mot mig, att man i Grönvik och Ovanmyra icke som vi i städerna hade åtta timmars arbetsdag och att man därför måste hålla affärerna öppna längre tid, än lagen medger. Lagen medger utan vidare, jag upprepar det, att affärerna få hållas öppna i 11 timmar och, om kommunens medlemmar anse det vara behöfligt, ända till 15 timmar. Jag kan icke tänka mig, att man i allmänhet har arbetarna i arbete ända till 11 å 15 timmar. Om man har det så, att de icke hinna göra sina uppköp under den tid affärerna äro öppna, tycker jag det är fullständigt upprörande, och om butikstängningslagen kunde förhindra något dylikt, vore det en ren välgärning. Det kan ju tänkas fall, t. ex. under skördetiden, då varken hemmansägaren eller hans drängar kunna springa ifrån för att hinna till butikerna i rätt tid, men detta händer även folk i städerna; t. o. m. oss här i riksdagen, som ibland kunna vara så bundna av vårt arbete, att vi inte hinna härifrån, förrän affärerna äro stängda. Men inte kan man för den skull begära, att affärsfolket här skall stå i butikerna 15 timmar. Det vore ju rena orimligheten.

*Ang. ändring
i lagen om
begränsning
av tiden för
idkande
av handel.
(Forts.)*

En lanthandlare, som tillhör denna kammare, har just nu suttit och berättat för mig hur det var innan lagen kom till och reglerade tiden för affärerna på landsbygden. På den tiden, sade han, kunde man bli väckt klockan 5 på morgonen för att börja expediera, och de sista kunderna kunde komma vid 12-tiden på natten.

Vi kunna icke begära, att alla de affärsanställda på landsbygden skola stå färdiga att expediera kunderna vilken tid på dygnet som helst, bara därför att man icke själv kan passa sin tid en liten smula. Det är verkligen att begära för mycket av en kår.

Nu säger herr Andersson i Ovanmyra, att affärerna på landsbygden äro så likartade. Nej, det äro de visst icke. Går man ut i ett fabriksamhälle, som ligger i en ren landskommun, så skall man där finna affärer av alla slag. Alla veta, att de måste stänga på samma tid och inse, att konkurrensen icke får läggas på den bogen, att man håller affärerna öppna längre för att locka kunder. När det lider mot kvällen och andra människor få vila och roa sig, få affärsinnehavarna också stänga sina butiker. De som äro anställda i industrien, sluta sitt arbete på lördagmiddagen vid 1-tiden, och då är det väl orimligt att begära, att de affärsanställda skulle stanna kvar i affären till klockan 8 å 9 på kvällen.

Trots att arbetstiden för lantarbetarna är orimligt lång, tror jag icke, att ens de, om man ginge ut på landsbygden och frågade dem, skulle uttrycka någon önskan att de affärsanställda skulle ha ännu längre arbetstid för att lantarbetarna skola hinna handla. Om någon av de båda motionärerna är av den meningen, att de affärsanställda skola vara beredda att expediera dem vilken tid på dygnet som helst, då måste jag säga, att de ha en oriktig uppfattning om vad man har rätt att kräva av andra och vad man bör pålägga sig själv.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Slutligen föredrogos vart för sig andra lagutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet för vissa näringsidkare att biträda vid arbetet med industriens krigsorganisation m. m.;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående meddelande av förbud för barn att idka viss försäljning; och

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående anskaffande av fartyg för krigsmaktens ställande på krigsfot (fartygs-uttagningslag).

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till delar av riksdagsbeslutet:

nr 1, ingressen;

nr 2, slutmeningen;

nr 3, rörande förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 27 april 1923 angående rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift;

nr 4, angående förordning med särskilda bestämmelser om avdrag vid 1927 års taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt samt till bevillning av inkomst m. m.;

nr 5, i anledning av väckt motion om tullfrihet för kalciummolybdat m. m.;

nr 6, angående tullen å motorvelocipeder;

nr 7, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesnämnden;

nr 8, rörande lag angående förbud i vissa fall mot arbetares användande till målningsarbete, vid vilket nyttjas blyfärg;

nr 9, angående ändrad lydelse av 13 och 25 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897;

nr 10, angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning;

nr 11, angående verkställd granskning av riksbankens styrelse och förvaltning;

nr 12, angående verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning;

nr 13, angående förordning om vissa ändringar i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket m. m.;

nr 14, angående val av riksdagens justitieombudsman och hans efterträdare;

nr 15, angående val av riksdagens militieombudsman och hans efterträdare;

nr 16, angående lag om ändring i vissa delar av 5 och 6 kap. strafflagen;

nr 17, angående lag om ändring i förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas;

nr 18, angående anslag för vetenskaplig bearbetning av vissa, av professor J. G. Andersson hopbragta ostasiatiska arkeologiska samlingar m. m.;

nr 19, angående lag om ändrad lydelse av § 10 i förordningen den 16 november 1863 angående allmänt kyrkomöte;

nr 20, angående lag om ändrad lydelse av andra stycket av slutbestämmelserna i lagen den 19 juni 1917 angående ändring i vissa delar av lagen den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige;

nr 21, angående lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister; och

nr 22, angående avgivande av förnyad förklaring i enlighet med bestämmelserna i art. 36, andra stycket, av stadgan för den fasta mellanfolkliga domstolen.

§ 12.

Till bordläggning anmälde:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 18, i anledning av väckt motion om återgång till majoritetsval i enmansvalkretsar vid val till riksdagens andra kammare; och

nr 19, i anledning av väckt motion angående krisen i det parlamentariska styrelsesättet och botemedlen däremot;

statsutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till täckande av kostnaderna för Hans Kungl. Höghet Kronprinsens och Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessans tillämnade besök i Amerika jämte i ämnet väckta motioner;

nr 55, i anledning av väckta motioner angående förhandlingar mellan staten och Stockholms stad om nordöstra förortsbanans infart till staden;

Andra kammarens protokoll 1926. Nr 17.

nr 56, i anledning av väckt motion angående inlandsbanans utbyggande från Kristinehamn till Töreboda;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till kraftledningslånefonden m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av stifts- och läroverksbiblioteket i Linköping;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny- och ombyggnader vid den Skytteanska lappfolkskolan i Tärna; och

nr 60, i anledning av riksdagens år 1925 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1924—30 juni 1925;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av väckt motion om beredande av erforderlig giltighet åt arbetsgivares utfästelser om pensionering av anställd personal; och

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 8 och 9 §§ i lagen den 25 maj 1894 angående jordfästning;

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående gynnande av avsättning för de blindas tillverkning vid upphandling för det allmännas behov; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 4, i anledning av väckt motion angående utredning i fråga om ersättning åt vissa Privatbankens fordringsägare för förluster genom bankens konkurs; och

nr 5, i anledning av väckt motion angående svenskt initiativ till en förutslättningslös överläggning om behovet av ett världsspråk samt om vilket språk bör upphöjas till världsspråk.

§ 13.

Justerades protokollsutdrag.

§ 14.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Jeppsson</i>	under	3 dagar fr. o. m. den	15 mars,
» <i>Hedström</i>	»	7 » » »	17 »
» <i>Lithander</i>	»	den 14 mars,	
» <i>Olsson</i> i Golvvasta	»	2 dagar fr. o. m. »	15 » och
» <i>Hedin</i>	»	4 » » »	15 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.58 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Tisdagen den 16 mars.

Kl. 3.30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 9 och den 10 innevarande mars.

§ 2.

Herr statsrådet *Nothin* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 207, med förslag till lag om inskränkning i rätten till inmutning inom vissa län.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 18 och 19, statsutskottets utlåtanden nr 31 och 55—60, första lagutskottets utlåtanden nr 19 och 20, andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtanden nr 4 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden nr 4 och 5.

§ 4.

Herr *Jansson* i Edsbäcken avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 117, angående anslag till sjukkasseväsandets befrämjande m. m.

Nämnda motion, som erhöll ordningsnumret 416, bordlades.

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 389, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om rätt för befattningshavare i centrala ämbetsverk att överklaga tilldelad disciplinär varning beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt femte tillfälliga utskott.

§ 6.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet, nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Siam avslutad vänskaps-, handels- och sjöfartstraktat;

från statsutskottet:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande återbetalningsskyldighet beträffande oriktigt utbetalda ersättningar för åt tulltjänstemän lämnad tandvård;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av viss del av statslån till Slite—Roma järnvägsaktiebolag;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under utgifter för kapitalökning gjorda framställning om beredande av medel för anskaffning av ytterligare två ångpannor för ångkraftstationen i Västerås; och

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående framdragande över svenskt område av väg från Kveli i Norge över Skogen till Tunsjö, jämväl i Norge; samt

från andra lagutskottet:

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet för vissa näringsidkare att biträda vid arbetet med industriens krigsorganisation m. m.;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående meddelande av förbud för barn att idka viss försäljning; och

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående anskaffande av fartyg för krigsmaktens ställande på krigsfot (fartygsuttagningslag).

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 2, i anledning av motion om införande i förordningen om motorfordon av vissa föreskrifter angående förarplatsens storlek; och

nr 3, i anledning av motion om viss ändring i förordningen om motorfordon; samt

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion angående nedsättning av räntan å lån från av staten förvaltade fonder till företag för distribuering av elektrisk energi å landsbygden.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,46 e. m.

In fidem
Per Cronvall.